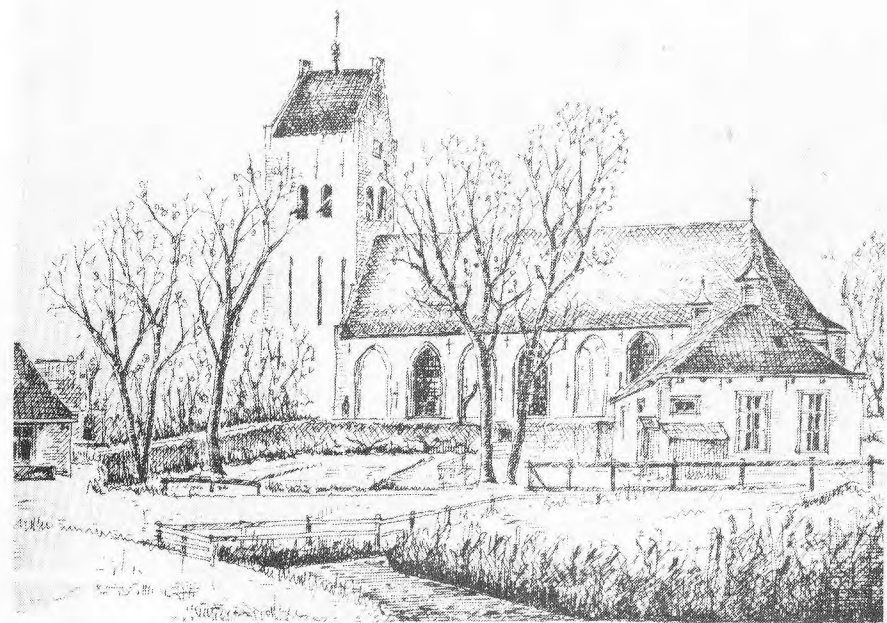

De puntjes op de Y
een familieverhaal

Roos Timmerman-Sybrandy

Statum-rige Nr. 2

Het lag aanvankelijk niet in onze bedoeling om een uitgebreid familie-onderzoek te doen. Het begon eigenlijk zo: mijn broer Jaap wilde wel eens weten hoe het nu zat met de puntjes op de ij's van onze naam. Alle zo geheten familieleden schreven de naam als 'Sybrandy', terwijl onze officiële naam toch 'Sijbrandij' is.

Jaap en ik zochten het op in het Rijksarchief in Leeuwarden en we kwamen er al snel achter dat die puntjes er wel degelijk altijd op hebben gestaan. Toen bedachten we dat de Friezen een 'ij' uitspreken als 'ie'. Zolang de familie dus in Friesland woonde werd de naam uitgesproken met ie-klanken. Toen onze familie naar Holland* trok werd dat anders, want het is aannemelijk dat zij in Rotterdam 'Seibrandei' werden genoemd. Het lijkt me een plausibele verklaring dat de Sijbrandij's buiten Friesland begonnen zijn om de puntjes er af te laten, zodat de uitspraak van onze naam dezelfde zou blijven.

Kort hiervoor liet ik me eens door een enthousiaste genealoge meevoren naar het Haagse C.B.G., een soort genealogisch hoofdkwartier. Ik was nog niet van plan om me in de genealogie te storten, maar wilde wel eens zien hoe het in zijn werk ging. Hier deed ik mijn eerste vondst en wel op een heel bijzondere manier. Ik koos uit een groot aantal microfiches een stapeltje, waartussen ik de namen beginnend met een S. vermoedde en schoof de bovenopliggende fiche in het leesapparaat. Toen verscheen op het scherm een bladzijde uit het Bevolkingsregister met de namen van de familie Sijbrandij, die op 26 februari 1896 van Makkum naar Bolsward verhuisd was. Na meerdere zoekacties begreep ik pas goed wat voor een gelukkige greep ik die eerste keer had. Zo'n snelle vondst is me daarna nooit meer overkomen. Beginnersgeluk noemt men dat!

Door de archiefbezoeken in Leeuwarden en Den Haag waren Jaap en ik intussen zo benieuwd naar onze voorouders geworden, dat we besloten om door te gaan met zoeken. Al gauw waren we het er over eens dat onze ambities niet lagen in het maken van een wijvertakte stamboom met veel namen, waarvan we misschien alleen maar zouden weten wanneer deze mensen geboren en overleden waren, maar dat het ons interessanter leek om over een beperktere groep te weten hoe ze geleefd en wat ze gedaan hebben. Nu is het natuurlijk wel zo dat, hoe verder je teruggaat in de tijd, hoe minder gegevens je gewaar wordt. Dat is trouwens niet helemáál waar, want het ligt er ook nog aan of je voorouders welvarend en rijk, dan wel eenvoudig en arm waren. In het eerste geval kun je bijv. een koopakte over de verkoop van onroerende goederen vinden, ofwel een familiewapen ontdekken; in het tweede geval kom je hoogstens een gerechtelijke uitspraak tegen over bijv. het stelen van een brood of het ongehuwd zwanger raken.

In onze familie hebben we met beide groepen te maken. Tot de 17e eeuw waren onze voorvaders rijke boeren en daarna werden het arme schippers, met als gevolg dat we over de 17e eeuwse familie wat meer weten dan over de 18e eeuwse. Over mijn grootvader (Pake, zoals ik hem hierna meestal zal noemen), die in 1838 werd geboren, hebben we redelijk veel kunnen vinden, wat voor een groot deel te danken was aan zijn schrijverijen. Vooral in de Bolswarder Courant vonden we nogal eens een ingezonden stuk of artikel van zijn hand. Mijn grootmoeder heb ik zelf nog meegemaakt, tot mijn 16e jaar. Een flink deel van dit boekje is dan ook aan mijn grootouders gewijd.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Timmerman-Sybrandy, R.

De puntjes op de Y / R. Timmerman-Sybrandy.

Makkum : Printwurk-Iris. - Ill.

ISBN 90-75355-03-3

NUGI 642

Trefw.: Makkum ; fam. geschiedenis.

In grote trekken berusten de verhalen op exacte feiten. Wel heb ik af en toe wat fantasie gebruikt door er wat romantiek aan toe te voegen. Zelfs is er een verhaal met een science fiction slot. Zodra echter mijn fantasie op hol sloeg, ben ik een ander lettertype gaan gebruiken, zodat realiteit en fantasie te onderscheiden zijn. Serieuze genealogen keuren het op deze manier schrijven van een familieverhaal sterk af. Mijn waarheid is dat ik hierbij opbiecht dat ik wat fantasie gebruikte om dit boekje wat prettiger leesbaar te maken, ook voor niet-genealogen!

Bij het schrijven heb ik veel support gehad van Jaap. We hebben heel wat afgezocht in de archieven om een verhaal rond te krijgen. Je moet namelijk bij dit werk voorouders in hun tijd plaatsen om bepaalde dingen te kunnen vinden. Soms vind je fragmenten van tijd-beelden, die je door een logische gevolgtrekking aan elkaar kunt breien, een andere keer is dat minder eenvoudig.

Het is heel wat leuker dit speurwerk samen te doen dan in je eentje. Bij een leuke vondst kun je direct het plezier daarover delen. Bovendien heb ik nog eens het voordeel dat Jaap in Heerenveen woont, vanwaaruit de Friese archieven gemakkelijker bereikbaar zijn dan vanuit Ridderkerk.

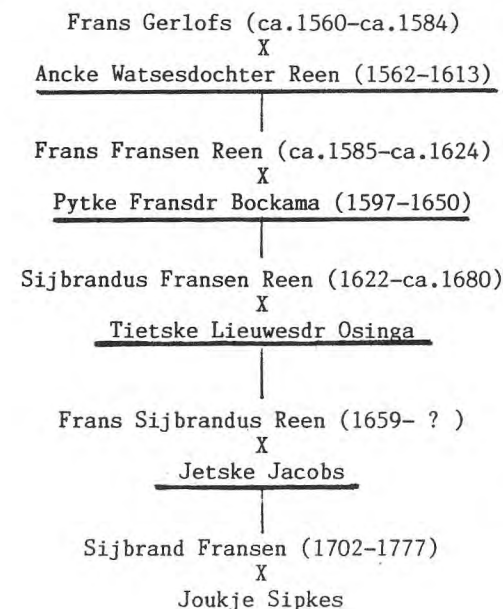
Als je schrijft heb je een praatpaal nodig. Je wilt tussendoor wel eens weten of je nog op de goede weg zit, en zou dit of dat wel interessant genoeg zijn om te vermelden? Al was het maar de vraag om een synoniem bij een dubbel woordgebruik. Echtgenoot Tim stond altijd klaar met een willig oor.

Winter/voorjaar 1993/94.

Roos Timmerman-Sybrandy,
Ridderkerk.

Terug in de tijd

EEN RIJTJE VOORoudERS,
te beginnen met de oudst bekende, Frans Gerlofs,
mijn negende grootvader, gerekend vanaf mijn generatie.

Onze voorouders vanaf 1560.

Toen ik vroeger op school de jaartallen van de Tachtigjarige Oorlog leerde, had ik er uiteraard geen flauw idee van, dat ik nog eens op het spoor zou komen van een eigen voorvader, die zelfs vóór die oorlog geboren was.

Zijn naam was Frans Gerlofs en hij werd ca. 1560 in een klein Fries dorpje, Lutkewierum (in de buurt van Sneek), geboren. 'Gerlofs' was niet zijn familienaam maar zijn patroniem, hetgeen betekent, dat hij de zoon van Gerlof was. De meeste mensen droegen nog geen familienaam, dat kwam pas later, met Napoleon. Adellijke families droegen al heel vroeg familienamen, en bijv. hereboeren droegen heel vaak de naam van hun boerderij. Zo ook onze voorfamilie!

Frans Gerlofs trouwde een boerendochter: Antcke Watsesdochter Reen. Tot het dorp Lutkewierum behoorden drie States (=boerderijen):

de Groot Mollema State
de Groot Bockama State
en de Reen State (de kleinste)

* Nederland minus Friesland = Holland (volgens de Friezen)

Onze voorouders stamden in vrouwelijke lijn af van de Reen's, die overigens door onderlinge huwelijken verwant waren aan bewoners van beide andere States.

Frans en Antcke kregen één zoon, Frans Fransen Reen. Hierbij valt op dat zoon Frans de familienaam van zijn moeder er bij kreeg. Frans Gerlofs stierf niet lang nadat hij voor de eerste keer vader was geworden. Zijn vrouw Antcke hertrouwde met Sible Idsesz en uit dit huwelijk werden nog negen kinderen geboren, ook weer naar hun moeder 'Reen' geheten. Deze mogelijkheid om de moeders naam aan te nemen is ook weer van deze tijd. Niets nieuws onder de zon dus.

De voornaam 'Frans' heeft lang in de familie voortgeleefd. (Oom) Frans Sybrandy, die leefde van 1882 tot 1944 is de laatste drager van deze naam geweest. De oudste dochter van mijn nicht Riet is trouwens nog naar deze oom 'Françoise (Frans(je))' genoemd.

Om te laten zien hoeveel 'Fransen' er onder onze voorouders waren zet ik ze hieronder allemaal even op een rijtje:

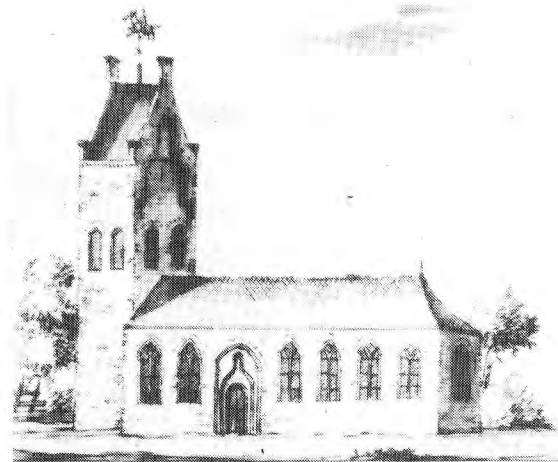
Frans Gerlofs, geb. ca. 1560
Frans Fransen Reen, geb. ca. 1585
Sijbrandus Fransen Reen, geb. 1622
Frans Sijbrens Reen, geb. 1659
Sijbren Fransen, geb. 1702
Frans Sijbrens Sybrandy, geb. 1739
Sipke Fransen Sybrandy, geb. 1785
Frans Sybrandy, geb. 1813
Sipke Sybrandy, geb. 1838
Frans Sybrandy, geb. 1882

Het dorpje Lutkewierum, waar de oudste generaties woonden, is al in 1200 ontstaan. Het lag oorspronkelijk aan een zijarm van de vroegere Middellzee, die als een taartpunt van Makkum tot Stavoren Friesland binnendrong. Deze Middellzee slibde geleidelijk dicht en werd in de Middeleeuwen - mede door toedoen van het in Friesland sterk levende kloosterwezen - verder ingedijkt. Voordat dit op grote schaal gebeurde, trachtte men het water te weren door het opwerpen van kleine terpen. Hieraan heeft Lutkewierum zijn naam te danken (lutke=luttel, wier=terp). 'Kleine terp' dus!

Frans Fransen Reen zal de eerste van onze voorouders geweest zijn, die naar school ging, want in 1586 werd in Lutkewierum voor het eerst school gehouden. De schoolmeester was ook koster en voorzanger, want van lesgeven alleen kon hij niet leven. Deze school heeft tot 1874 bestaan.

Toen Jaap en ik ontdekt hadden dat onze voorouders uit Lutkewierum kwamen, zijn we er uit nieuwsgierigheid gauw eens heengereden. Het bleek een heel klein dorpje te zijn, met wat huizen en boerderijen rond de kerk en het kerkhof. We hadden al gelezen dat Lutkewierum een paar eeuwen geleden dertig huizen telde. Nu misschien nog de helft, want er wordt niets bijgebouwd, alleen afgebroken. Het is er eigenlijk of de tijd heeft stilgestaan: een oud kerkje met een historische bebouwing er omheen. Een vredig en rustig plaatsje!

Deze Gertrudis-kerk dateert van 1557. Hij is een paar maal gerestaureerd, nl. in 1850 en in 1929. Elke zondag wordt er nog een kerkdienst gehouden, al heeft Lutkewierum sinds 1927 geen eigen predikant meer. Van buiten zag de kerk er aardig uit, maar we zijn niet binnen geweest, want het was juist etenstijd en we wilden de koster niet van zijn warme maal afhouden. Bovendien verwachtten we niet, iets in de kerk te zullen vinden.

Toen Tim en ik niet lang daarna eens in de buurt waren, wilde ik toch wel even gaan kijken. Het tijdstip was nu gunstiger en de koster wilde ons met alle plezier de kerk laten zien. De kerk had een aardig interieur en, sinds 1860, een prachtig 'Van Dam'-orgel. De akoestiek bleek heel goed te zijn, waardoor het geluid van het orgel goed tot zijn recht kwam, volgens de koster. In de kerk hangen achttien oude olielampen, die alleen nog op hoogtijdagen ontstoken worden, zoals bijv. voor de kerkdienst op Oudejaarsavond. Als de lampen branden zal men zich werkelijk even in de vorige eeuw kunnen wanen.

We drementelden door het middenpad over de grafzerken, die in drie à vier eeuwen flink uitgesleten waren, zodat de namen en teksten niet meer allemaal gemakkelijk leesbaar waren. Gelukkig had de koster een boekje met een beschrijving van de kerk, waarin ook de teksten op de grafzerken stonden vermeld.

Uit de kerk, weer in de auto, sloeg ik al gauw aan het lezen en kwam tot de ontdekking dat ik even daarvoor over de graven van drie van mijn voorouders gelopen had en dat was genealogisch gezien een geweldige vondst.

Dit waren ze:

- . Ao 1613 den 15 Febrvary sterf de eerbare Antke Watses dochter Reen Oit 50 jaren.
- . Anno 1624 den ersten Ivlius is in den Heere gerust den eersamen Frans Fransen Reen (leeftijd onleesbaar) en leit hier begraven.
- . Ao 1660 den 8ber staerf de eerbare Piettie van Bockama, ovd 53 jaren.

Met schrijfwijzen werd gemakkelijk omgesprongen en dat was niet zo verwonderlijk, want weinigen konden maar lezen en schrijven. Men ging toen uitsluitend op de klank af. Op de grafstenen vond ik bijv. het woord 'oud' op vijf verschillende manieren gespeld:

oit - out - ovd - olt - oudt.

Ook met namen is dat het geval:

Pytke (Piettie) - Sicco (Sicke) - Antke (Ancke).

Frans Fransen Reen (de eerste schoolganger) trouwde met Pytke Frans-dochter Bockama. Zij kregen drie kinderen: Frans, Antie en Sijbrandus, onze stamvader, geboren in 1622/23. Sijbrandus was misschien een jaar oud, toen zijn vader overleed. Zijn moeder Pytke hertrouwde met Sicke van Palsma en kreeg nog eens drie kinderen. Zij woonden op Mollema-State, waar Pytke in 1651 overleed.

Hieruit blijkt ook weer hoe de families van de drie States met elkaar verweven waren: Pytke Bockama woonde met haar 'Reen'-kinderen op Mollema-State. Pytke lag bijv. ook bij de Mollema-familie begraven, evenals haar tweede man, die tot die familie behoort moet hebben. Pytke's ouders en twee broers lagen bij de Bockama's begraven en bij één van haar broers staat op zijn grafsteen, dat: 'de eersamen en welgeleerden Roorda Fransen Bockama den 25 Aprillis anno 1624 in den Heere gerust is, olt 21 jaar, Spes mea Christus.'

Al deze voorzaten zullen lidmaat van de Nederlands-Hervormde Kerk te Lutkewierum geweest zijn. Toch niet allemaal: een zoon van Sijbrandus' broer (ook al weer een Frans) heeft zich later aangesloten bij de Labadisten. De Secte der Labadisten bestond tot de helft van de achttiende eeuw en stond strenge tucht en gemeenschap van goederen voor.

Sijbrandus trouwde met Tietske Lieuwes Osinga, een weduwe uit Bolsward. Na een dochter, Pietje, werd in 1659 stamhouder Frans Sijbrandus Reen geboren en dit staat erover in het Doopboek:

*Den 22 May 1659 is Sijbrandus Reen's
kint zijnde een zoon gedoopt geworden
en is Frans genaamt gevonden, vader
vader ten doop gelykgestelt.*

Den 22 may 1659 Pinxtermorgen is Sijbrandus Reen's kint, zijnde een zoon, gedoopt geworden en is Frans genaamt geworden, van den vader ten doop gepresenteerd.

Deze Frans leerde later een meisje uit Parrega kennen, Jetske Jacobs. Hij verliet Lutkewierum en vestigde zich in Parrega, een klein plaatsje, niet ver van Makkum.

Waarschijnlijk zal Frans Sijbrandus het boerenbedrijf vaarwel gezegd hebben, maar welk beroep hij dan wel uit is gaan oefenen is niet bekend. We weten wel dat hij een poosje diaken bij de Nederlands-Hervormde Kerk is geweest. In ieder geval zal omstreeks deze periode de ommezwaai van de wal naar het water geweest zijn. Frans' zoon staat bekend als 'schuitenvoerder' en enkele generaties lang zullen de Sybrandy's op het water blijven: enkele als zeeman, maar vooral als schippers.

Frans en Jetske (of Ytske) kregen eerst twee dochters, Sjoerdje en Pijttie en in 1702 werd stamhouder Sijbren geboren. Nog eens kwamen er twee dochters en een zoon: Tytje, Sietske en Jacob.

Zoon Sijbren trouwde met een Makkums meisje, Joukje Sipkes. In het trouwboek van de "Kerke van Makkum" werd in 1726 dit huwelijk als volgt bevestigd:

*Den 14 Xbers zijn de Huwelijks geboden
van Sijbren Fransens en Joukjen Sipkes
beide van Makkum, alhier bij mij wettegh
aangegeven en op drie agter een volgende
sondagen over ons Kerke van Makkum
sonder enige skindering of spierunge ge-
proclameert. Bevesticht den 29 Xbers*

Zes jaar later kochten Sijbren en Joukje een huis aan de Krommesloot in Makkum. In het proclamatieboek van Wonseradeel vonden wij hierover het volgende:

20 December 1732.

"Sijbren Franszens en Joukje Sipkes Egtl. tot Maccum B.B. en C. op de coop van sekere huisinge staande en gelegen op de Krommesloot tot Maccum", enz. "aldus in coop bekomen van de schrijver Jan Monsma tot Maccum voor de som van 425 Carolus guldens." enz.

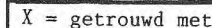
Sijbren en Joukje kregen een zoon en het kan niet missen: Frans geheten. Frans trouwde met Dutje Jans en ze kregen vijf kinderen, waarvan er drie volwassen werden. Over de oudste zoon, Sijbren, volgt later nog een verhaal, hoewel deze Sijbren niet onze stamhouder was. Dat werd de eerste zoon uit het tweede huwelijk van Frans. Dutje overleed jong, al met 38 jaar. Frans hertrouwde op zijn 45ste jaar met een jonge blom van 21, Fokeltje Sikkes. Samen kregen zij nog zeven kinderen, waarvan Sipke, de oudste, de grootvader van Pake zou worden. Mijn opa's opa dus!

De oudste en de jongste zoon van Frans scheelden precies 30 jaar en hij was 63 jaar toen hij zijn zoon Sjoerd kreeg. Toch heeft hij deze zoon nog volwassen zien worden, want hij werd 85 jaar oud.

In het jaar Een duizend acht honderd vierentwintig, den *Een en Dertigsten*
der maand *Maart* des *vervolgings* ten *vier* uren,
zijn voor ons *Grootmay*
Officier van den Burgerlijken stand der Gemeente *Wonsrade*

P. B. Sijbrandij J. H. van der Straatme Schwartz
G. de Jong Hohenlandt

Stukje stamboom, vanaf vijf geslachten terug, waarin alleen degenen genoemd worden, die in het verhaal voorkomen.

Makkum

In de tijd dat onze voorouders in het begin van de 18e eeuw in Makkum kwamen wonen, was dit een welvarend plaatsje. Het waren vooral de scheepvaart, handel en industrie, waar Makkum van leefde.

Makkum was gunstig gelegen voor de scheepvaart en er was een groot schippersgilde. De industrie betekende de kalkovens, de dakpannen-fabrieken, de aardewerkfabriek enz..

Door deze welvaart was het verschil in klasse en stand niet zo groot. Een kleurig volksleven paste hierbij en men had feestelijke gebruiken, zoals 'koperen Maandag' en 'Pinksterblom' (in andere streken van het land 'Luilak' genoemd).

In de tweede helft van de 18e eeuw liep de welvaart terug. Door het uitbreken van de Engelse oorlog in 1780 kwam de grootste klap. Vooral de scheepvaart had hiervan nadelige gevolgen. In de 19e eeuw viel er van welvaart nog maar weinig te bespeuren.

Toen Sijbren Fransen in 1702 in Parrega werd geboren stond in Makkum het Waaggebouw er nog maar net. Misschien heeft hij het wel zien bouwen, want Parrega en Makkum liggen maar plm. 7 km. uit elkaar. Makkum had in die tijd ca. 2800 inwoners, welk aantal de jaren erna terugliep.

De tijden veranderen: de welvaart kwam weer terug. Wat eens de scheepvaart voor Makkum was, is nu de watersport. Makkum heeft een werf, waar de meest luxe jachten ter wereld worden gebouwd; het heeft een uitgebreide jachthaven, recreatiecentra en sinds kort een zandstrand.

De Makkumer Waach

Sipke en Janna

Dit zijn de in de achttiende eeuw geboren grootouders van Pake en Beppe. Neef en nicht zijnde hadden ze dezelfde grootouders en beiden zijn naar hen vernoemd. We hebben dus tweemaal een Sipke en Janna in onze familiestamboom.

Sipke Sybrandy was de oudste zoon uit Frans' tweede huwelijk, met Fokeltje. Sipke trouwde met dorpsgenote Janna Statius. Een zus van Sipke en een zus van Janna trouwden beiden met een Horjus, de broers Klaas en Pieter. Sybrandy's en Statiussen wonen er niet meer in Makkum, maar Horjussen des te meer! Ik vermoed dat de naam Statius al weer snel uitgestorven was. Janna had alleen zusters en met haar overlijden in 1864 zou zij wel eens de laatste Statius geweest kunnen zijn. En wat betreft de Sybrandy's: Sipke kreeg drie zoons, waarvan er één ongetrouwd bleef, de tweede één dochter kreeg en de derde wel vijf kinderen kreeg, waarvan maar één zoon volwassen werd. Deze kleindochter en kleinzoon van grootvader Sipke trouwden ook nog eens met elkaar, zodat deze familietak wel een zeer dun twijgje werd. Mijn grootouders zijn in 1896 Makkum uit gegaan en hebben tot 1910 in Bolsward gewoond. Daarna zijn ze, inmiddels met zes kinderen, naar Rotterdam vertrokken.

Sipke had twee broers die kinderen hadden, waarvan Sikke naar Workum gegaan is. De kinderen van zijn jongste broer: Janna, Frans en Edgar hadden zich bij het Leger des Heils aangesloten en zijn op latere leeftijd nog naar Amsterdam getrokken. Of zij de laatste Sybrandy's in Makkum waren durf ik niet met zekerheid te zeggen, wel dat ze flink uitgedund waren in het begin van deze eeuw.

Mijn grootouders kregen vier zoons, waarvan maar één ook weer zoons kreeg, mijn broers Piet en Jaap. Piet woont al heel lang in Curacao, is getrouwd en heeft geen kinderen. Jaap is toevalligerwijze bij het zoeken naar een baan weer in Friesland terecht gekomen. Hij heeft drie zoons en zelf woont hij in Heerenveen.

Na deze afdwaling terugkomend op de in de aanhef genoemde Sipke: net als zijn vader was hij schipper van beroep. Hij stierf jong; hij was pas 34 jaar en Janna bleef achter met vier kleine kinderen, waarvan de jongste nog maar 1½ jaar was. Janna werd wel oud, ze werd 76 jaar en overleefde haar drie zoons, een schoonzoon en een schoondochter. Haar dochter Boukje en haar schoondochter Hiltje zijn beiden oud geworden, zij werden resp. 83 en 85 jaar oud.

Het is triest om te zien hoe jong in die tijd toch veel mensen stierven, zoals bijvoorbeeld Janna's zoons en schoonzoon: resp. 40, 37, 41 en 42 jaar. Als in die tijd je blindedarm ontstoken raakte - om maar eens een voorbeeld te geven - was je ten dode opgeschreven. Zo waren er veel ziektes waartegen geen kruid gewassen was. Tot laat in de negentiende eeuw was er in de ziekenhuizen nog niet echt sprake van behandeling tegen ziektes. De zieken werden verzorgd en daar bleef het wel bij. Toch kwam er daarna een ontwikkeling van de geneeskunst. Bij vroegtijdige ontdekking van volksziekte één - tuberculose - kon men door langdurig kuren nog wel genezen, maar het duurde nog wel tot na de Tweede Wereldoorlog voor men daadwerkelijk behandeld kon worden.

Heel slecht waren de jaren tussen 1830 en 1848. Het was een tijd van opstand, revolutie en voedseltekort. In 1825 was er een watersnoodramp, die tweederde van Friesland onder water zette en de volgende dag nam de wind toe tot orkaankracht. In Makkum werd een huis afgebroken om een zwakke plek in de dijk aan het Noorderhek te verstevigen.

Het jaar 1844 had een erg strenge winter en in 1846 heerste de aardappelziekte, waardoor de oogst mislukte en aardappelen waren toen het volksvoedsel.

Opvallend is dat de twee getrouwde zoons van Janna Statius beiden zes à zeven jaar jonger waren dan hun vrouw; dochter Boukje had een zeven jaar jongere man getrouwd. Dit is trouwens typerend in onze familie. Beppe bijvoorbeeld had zeven kleinkinderen, waarvan er vijf met een jongere man resp. met een oudere vrouw getrouwd zijn. Over het algemeen is dit zelfs een nieuwe trend geworden. Vrouwen worden gemiddeld nu eenmaal ouder dan mannen, wijzen de statistieken uit en de trouwleeftijden zullen zich daaraan moeten aanpassen. Om het aantal alleenstaanden te verkleinen zou je dus onze familietraditie moeten volgen!

Ook wordt er in onze familie niet jong getrouwd, althans niet bij de Sybrandy's, maar in de familie van mijn moeder juist weer wel. Zo kon het dus gebeuren dat mijn ene grootvader 32 jaar ouder was dan de andere. De eerste was 49 jaar toen mijn vader geboren werd en de andere was 20 jaar toen hij een dochter - mijn moeder - kreeg.

Toch werden ook toen al mensen heel oud. Als je niet ten prooi viel aan een fatale ziekte kon je een hoge leeftijd bereiken. In onze kwartierstaat komen op dertig voorouders vijf 90-jarigen of ouder voor, waarvan mijn overgrootmoeder, Aaltje de Boer, dan weer de oudste was. Zij is 98 jaar geworden. Mijn grootvader van moeders kant had twee vitale Beppes, de ene werd 95 en de andere 96 jaar.

Janna Statius overleed op 76-jarige leeftijd, maar zal daarvoor al lang ziek geweest zijn, gezien onderstaand briefje, dat haar dochter Boukje stuurde aan haar schoonzuster Hiltje. 'Waarde Zuster' schreef Boukje en daar ze geen zus had, moet het haar enige schoonzuster Hiltje wel geweest zijn.

Makkum 26 Mei 1864
Waarde Zuster!

Toch eindelijk maect ik u het
trouwig bericht mededelen dat Moeder
gisteren avond ten 6½ uur aan de
gevolgen der ziekte is overleden.

Zondag namiddag ten half vier uur
werd de ontslapene ten aarde besteld
waartoe gy ten vriesdags wordt
uitgenodigd.

Uw diep betroefde Zuster
Hiltje

W^g G. Sterrenberg
g^{te} S. Sybrandy

Boukje heeft dit briefje trouwens niet zelf geschreven, want hierop is haar handtekening heel anders dan die, welke op haar trouwakte staat:

B. S. Sybrandy

Zij zal het hebben laten doen door iemand, die de schrijfkunst beter machtig was dan zij. Hiltje heeft de brief trouwens niet zelf gelezen, eenvoudigweg omdat ze niet lezen kon. Dochter Jantsje was toen 13 jaar en zal hem haar wel voorgelezen hebben. Het is trouwens vreemd, gezien de moeizame communicatie, dat de tijding van het overlijden niet mondeling overgebracht is. Ze woonden tenslotte beiden in Makkum. Of zouden ze niet 'on speaking terms' met elkaar geweest zijn?

Doetje en Kaatje

Uit het eerste huwelijk van Frans Sybrandy met Dutje (of Doetje) Jans werd in 1772 oudste zoon Sijbren geboren. Uit Frans tweede huwelijk werd als oudste zoon Sipke geboren, Pake's grootvader.

Sijbren was, zoals veel mannen in zijn familie, varensgezel van beroep. Vijfentwintig jaar oud trouwde hij met een Enkhuizer meisje, Antje Postma. We hebben geen kinderen uit dit huwelijk kunnen vinden en we namen aan dat zij kinderloos gebleven waren. Toch was dit niet het geval, althans niet wat betreft Sijbren, zo bleek later.

Op een gegeven moment vonden we in het Bevolkingsregister in Makkum, tussen de jaren 1850 en 1860, twee samenwonende zusters vermeld:

Doetje Sijbrens Sybrandy, geboren in 1806 en

Kaatje Sijbrens Sybrandy, geboren in 1808

Beiden te Amsterdam geboren.

Hun patroniem en achternaam wezen in de richting van eerdergenoemde Sijbren en qua leeftijd zouden ze inderdaad zijn dochters geweest kunnen zijn. De geboorteplaats Amsterdam gaf ons wel te denken, maar ja waarom niet? Dus togen we naar Amsterdam om uit de geboorteaangiftes van de zusjes wijzer te worden. Vreemd vonden we het dat er helemaal geen aangiftes van hen te vinden waren, terwijl we de exacte geboortedata wisten.

Toen kreeg ik via de familie v.d. Schaaf gegevens over het St. Anna-leen (hierover later meer) in handen, waarin veel Makkummer familienamen voorkomen. Hierin vond ik een Jan Ymkes Westra vermeld, die getrouwd was met Kaatje Pieters Sybrandi, geboren in 1808 te Amsterdam. Het kon niet missen, dit was 'onze' Kaatje. Het patroniem Pieters was ook gelijk verklaard, want er stond bij vermeld dat ze een 'oerwoun' (buitenechtelijk) kind van Tetje Pieters was.

De volgende stap was om de huwelijksakte van Jan Westra en Kaatje te bekijken. De gegevens sloten aan op die van het St. Annaleen, alleen stond de naam Sybrandy niet vermeld, maar: Kaatje Pieters. Wel stond er in de trouwakte dat er in Amsterdam nooit aangifte van de geboorte van Kaatje was gedaan. Geen wonder dat we in het Amsterdamse archief hierover niets hadden kunnen vinden! Door het ontbreken van deze geboorteakte waren er zeven getuigenverklaringen nodig geweest om het huwelijk tussen Jan en Kaatje plaats te doen vinden. Zeven mensen moesten schriftelijk bevestigen dat ze Kaatje in haar jeugd gekend hadden.

Nog steeds bleek nergens officieel uit dat de zusjes de dochters van Sijbren Sybrandy zouden zijn. Wel wisten we al, dat niet Antje Postma hun moeder geweest was, maar Tetje Pieters. Er was nog hoop, want we hadden de overlijdensaktes nog niet bekeken. Bij het inzien van deze aktes kwam de aap uit de mouw: Kaatje was in 1885 overleden als dochter van Sijbren Sybrandy en Tetje Pieters, en Doetje twee jaar eerder, met vermelding van dezelfde ouders. Dus toch!

In eerste instantie vroeg ik me af waarom twee dochters van in Makkum wonende ouders in Amsterdam ter wereld kwamen. Toch is dit wel verklaarbaar. In die tijd was het een grote schande om buitenechtelijke kinderen te krijgen. Sijbren is met Antje Postma getrouwd gebleven, dus van een huwelijk met Tetje Pieters kon geen sprake zijn. Uit het feit dat na het eerste kind Doetje ook nog een tweede werd geboren, blijkt wel dat het geen vluchtige relatie tussen Sijbren en Tetje is geweest.

Het krijgen van een onwettig kind was niet alleen een schande, het was ook nog strafbaar. Je werd bijvoorbeeld voor zo'n 'vergriep' uit de provincie van inwoning verbannen. Of dit Tetje overkomen is, is nog de vraag. Als Sijbren, schipper zijnde, op Amsterdam voer, zou hij Tetje voor de bevalling al daarheen gebracht kunnen hebben om de schande en de straf te ontlopen. Door de geboorte van de kinderen niet aan te geven, kraaide er in Amsterdam verder natuurlijk geen haan naar!

Dat er ooit een officiële naamsverandering - van Pieters naar Sybrandy - heeft plaatsgevonden ligt niet zo voor de hand. In de tijd dat Sijbren stierf en ook jaren daarna noemden de zusjes zich nog Pieters. Kaatje zeker totdat ze in 1846 weduwe werd. Later zijn de zussen zich wel 'Sybrandy' gaan noemen, zoals blijkt uit archiefgegevens. Voor een officiële naamsverandering zou Sijbren zelf hebben moeten getuigen dat Doetje en Kaatje zijn dochters waren. Dat de naam Sybrandy op hun beider overlijdensaktes stond is wel verklaarbaar. Er werd met de inhoud van overlijdensaktes wel eens nochalant omgesprongen dan met geboorte- en trouwaktes. Dacht men misschien: dit leven is toch voorbij?

Doetje en Kaatje zijn oud geworden - rond de tachtig - en bij hun overlijden hebben de mensen om hen heen misschien nauwelijk geweten van de schande van weleer en hebben ze bij de aangifte van het overlijden de naam Sybrandy opgegeven, denkende dat dit hun officiële naam was. Dat kon gebeuren in die tijd.

Toen Tetje Pieters ongehuwd in verwachting raakte golden er nog oude wetsregels in ons land. Het was in de tijd dat Lodewijk Napoleon koning van Holland was. Toen Napoleon in 1810 Holland bij Frankrijk inlijfde, vervielen alle bestaande oude wetten en werd er een nieuw Wetboek van Strafrecht, de Code Pénal, ingevoerd. Volgens dit nieuwe strafrecht werd het krijgen van buitenechtelijke kinderen niet meer strafbaar gesteld. Mocht het bij Tetje tot een verbanning uit de provincie Friesland gekomen zijn, dan zou zij na 1810 zeker geen reden meer gehad hebben om nog langer in Amsterdam onder te duiken en ze is inderdaad weer naar Makkum teruggekeerd. Het niet-aangeven van de geboorte van haar dochters duidde toch wel op een bewust niet-officieel verblijf in Amsterdam.

Geen straf meer voor Tetje, maar de schande zal wel gebleven zijn. Doetje en Kaatje zullen nog lang de naam van bastaardkinderen met zich meege dragen hebben, anders waren ze er niet zo op gebrand geweest om zich toch later nog 'Sybrandy' te gaan noemen. Makkummer tijdgenoten konden trouwens wel op vingers natellen dat die twee Amsterdamse meisjes Sijbrens dochters waren. Heette de oudste, Doetje, niet net als Sijbrens moeder?

Nog lang is het krijgen van een buitenechtelijk kind een heet hang-ijsje gebleven. Mijn grootmoeder van moeders kant kreeg ook alleen een kind (mijn moeder!). In de Bolswarder Courant werd hier op een vreemde manier melding van gemaakt:

BURGERLIJKE STAND.

BOLSWARD, van 7 tot en met 13 Jan. 1891.
Geboren: Geertuida, d v Sjoerd Draaisma
en Marijke Witterveen. Biek, z v Jan Postma
en Geertje de Jong. Buiten huwelijk een dochter.

Geboren: Buiten huwelijk een dochter! - Dit riekt nog steeds naar schande. Mijn grootvader (de biologische vader) is anderhalf jaar later alsnog met mijn grootmoeder getrouwd. Mijn moeder heeft me wel eens verteld, hoe gênant ze het vond dat zij al 14 jaar was toen haar ouders de koperen bruiloft vierden.

Onze naam

Sinds de naamsaanneming in 1811, de tijd van Napoleon, heten we *Sijbrandij*. Eigenlijk is dit niet waar, want zó stond het in het naamsaannemingsregister:

Voor ons MAIRE der Gemeente van *MAKKUM*, Canton *Bolward*, Arrondissement *Sneek*, Departement *Vriesland*, gecompareerd zijnde

Frans Sijbrens wonende te *Makkum* heeft dezelve verklaard dat hij *naamsaans*: de naam van *Sijbrandus*.

voor familie-naam, *omdat hij heeft de volgende zonen en dochters*
te weten Sipke oud 39 Pieter oud 36 Rietke 33 Sipke 26 Antje 24 Loukje en 23 Pieter 21 Schke 19 Antje 14 *en heeft deze kinderen* *14 dec. 1811.*

Frans Sijbrens Sijbrandij

We hebben dus in eerste instantie 'Sijbrandus' geheten; later is het toch 'Sijbrandij' geworden. Waarom? Dat weten we niet, maar je kunt daar natuurlijk wel iets bij fantaseren. Dat heb ik gedaan en wel op de volgende bladzijde.

Op het formulier tekende Frans Sijbrens inderdaad met 'Sijbrandus' en ook nog op de trouwakte van zoon Sipke in 1812, maar toen Sipke een jaar later zijn zoon Frans kreeg, tekende Pake Frans als getuige met 'Sijbrandij' en zo is het verder gebleven.

Wat betreft de betekenis van de naam *Sijbrandij*:

Sijbrand(ij) komt van *Sigisbrand*.

Het oud-gotische woord 'sigis' betekent sieg (overwinning) en 'brand' betekent zwaard, dus:

OVERWINNINGSZWAARD.

Men had kennelijk nogal wat moeite met de schrijfwijze van de naam 'Sijbren'. Doordat men over 't algemeen niet kon lezen en dus op de klank afging kwam deze naam ook voor als *Sibren*, *Sijbrand*, *Sijbrandt* en *Siebren*.

Sipke Fransend Sijbrandij
Janna Boukes Hoesjes
Frans Sijbrens Sijbrandij
Pieter Frans Sijbrandij
Pieter Frans Sijbrandij

Handtekeningen op de trouwakte van Sipke en Janna (Statius). Behalve bruidegom en bruid tekenden de wederzijdse vaders en Sipkes broer Pieter, als getuigen.

De nieuwe naam

Het is in de maand December 1811. Het gezin van Frans en Fokeltje zit aan tafel met hun kinderen. Sipke komt net thuis en schuift als laatste aan. Hij is zo laat omdat hij nog even met vrienden heeft staan praten over het decreet van Napoleon, over de naamsaanneming, vertelt hij. Het is het gesprek van de dag. De datum, waarvoor men verplicht is zijn nieuwe familienaam op te geven, nadert en iedereen heeft daar zo zijn eigen mening over.

Sipke begint te vertellen wat zijn vrienden ervan vinden: "Sommigen denken dat het niet blijvend zal zijn en verzinnen de gekste namen. Die lange zwarte Sjoerd Jelles uit de Bleekstraat beweert dat hij als naam "Sneeuwuitje" op gaat geven. Hij is de oudste van het gezin, zijn vader is dood en nu heeft hij het voor het zeggen."

"Ik zou maar oppassen als ik hem was. Het zal zeker blijvend zijn en zo gek is dat decreet nog niet", merkt Pieter op.

"Ben jij voor Napoleon?", vraagt Antje.

"Dat heeft er niets mee te maken. Voor de Franse tijd droegen al veel mensen in Zuid-Nederland achternamen. 't Zou er toch eens van moeten komen. Ik ben trouwens ook voor die nieuwe wetgeving, want die we hadden was nog uit het jaar nul!"

"Straks ga je nog vertellen dat je blij bent met de inlijving!" Vader Frans vindt dat zijn zoon nu toch wat te ver gaat.

"Nee Heit, Pieter heeft gelijk", valt Sipke zijn broer bij. "Natuurlijk heeft het ook voordelen om bij een land als Frankrijk te horen, maar toch zal je mij geen "Vive la France" horen roepen en wat mij betreft mag die Consicaan weer gauw ophoepelen."

"Ja, dat vind ik ook, vrijheid - blijheid!", gooit Loukje ook een deuit in 't zakje.

De twee jongsten, Antje en Sjoerd, zitten intussen nieuwe achternamen voor zichzelf te bedenken: "We moeten een lekkere naam nemen", vindt Antje. "Ik weet er al een!" Ze kijkt bij voorkeur al verzaligd.

Dan hoeven we niet lang te raden". Fokeltje kent haar dochter's voorkeur: "Antje Apelsmots?"

"Ja ... zó!", zegt Antje verbaasd.

"En ik?", vraagt Sjoerd. "Hoe denken jullie dat ik ga heten?"

"Iets bruins?", vraagt Sikke.

"Ja!"

"Bruine bonen zeker!", raadt Sikke.

"Nee, lekkerder!"

"Smelt het op je tong?", vraagt Joukje.

"Sjoerd Sikelade!", roepen Antje en Sikke tegelijk.

"Ja, dat is het!", lacht Sjoerd.

"Dan moet je je Sjoerd Chocolate laten noemen, dat klinkt veel deftiger", vindt Sikke.

"Dat ik toch Frans? Nee hoor, dat doe ik niet!", zegt Sjoerd.

"Nou ja, dan niet, de smaak is 't zelfde!"

"Maar Heit, nu eens zonder gekheid", richt Sipke zich tot zijn vader, "heb je nu al besloten wat voor naam we aannemen?"

"Ja, ik heb het er met jullie Mem over gehad. Die vond dat we de raad van de Maire maar moesten volgen. Die raadde aan om een naam te kiezen, die afgeleid is van je vader's naam. Wij zouden dan bijvoorbeeld Sijbrands kunnen nemen ... of Sybrandus. Mem vond Sybrandus de mooiste naam. Wat denken jullie ervan?"

Ze proberen het allemaal even met hun eigen voornaam: "Joukje Sybrandus" ... "Sikke Sybrandus" ... "Antje Sybrandus" ... "Pieter Sybrandus".

"Pieter, je zegt het verkeerd!", roept Antje.

"Nee hoor, ik probeer alleen even iets anders!"

Joukje, nieuwsgierig om te horen hoe het zal klinken, begint:

"Joukje Sybrandus ... Joukje Sybrandus ... Joukje Sybrandus ... ja leuk ... Joukje Sybrandus", mompelt ze er nog een keer achteraan.

Van de weeromstuit proberen de anderen het ook nog even: "Sikke Sybrandus" ... "Antje Sybrandus" ... "Sjoerd Sybrandus".

Ze zijn allemaal enthousiast en zelfs Sjoerd wil deze naam wel inruilen voor zijn sikeladenaam!

"Nou Frans, je hebt het gehoord. Ik denk dat als we 'meeste stemmen gelden' doen, de naam 'Sybrandus' nummer één wordt!", constateert Fokeltje.

"Dat is best, het maakt mij niks uit. Jullie zullen hem langer moeten dragen dan ik".

Als Frans een paar dagen later in het gemeentehuis zijn nieuwe naam op gaat geven, is hij zo in de war geraakt door zijn kinderen, dat hij per ongeluk toch "Sybrandus" opgeeft. Ach ja, hij is ook al 72!

Thuisgekomen slaat hij zichzelf voor zijn hoofd. "Nou heb ik toch nog de verkeerde naam opgegeven, Fokeltje!"

"Ach", zegt Fokeltje, "dat geeft toch niks. We heten dus nu 'Sybrandus'". Nou, dan noemen we ons "Sybrandus"!"

Frans en Teede

Frans was de oudste zoon van Sipke Sybrandy en Janna Statius. Hij werd geboren in 1813. De Fransen waren net verdreven en we hadden weer een souvereine vorst in Nederland, Willem I.

Van deze Frans is niet veel bekend. In een brochure die Pake schreef haalt hij zijn vader een keer aan en noemt hem 'een arm, maar eerlijk zeeman'.

Pakes vader zal op Amsterdam gevaren hebben, want hij is daar overleden, 42 jaar oud. Uit het Bevolkingsregister van die tijd valt op te maken dat hij vaak van huis was, want bij het overlijden van twee van zijn jonge kinderen was hij niet aanwezig.

Zijn vrouw, Teede Blom, kwam uit Hindelopen. Toen Teede vier jaar oud was, stierf haar moeder in het kraambed. Ze kreeg vrij snel weer een jonge stiefmoeder. Ach ja, zo ging dat in die jaren. Er waren al meerdere kinderen, die verzorgd moesten worden, dus werd er vlug weer hertrouwd.

Teede zal, vooral bij haar eerste bevalling wel aan haar moeder gedacht hebben. Het was altijd maar afwachten of baby en kraamvrouw in leven bleven.

Al mijmerend hoe het na zo'n negentiende eeuwse bevalling toegegaan zou kunnen zijn, bedacht ik:

Makkum, 2 juli 1838.

Een zonnestraal valt in de bedstee, precies op de nog rimpelige babygezichtjes van de pasgeboren tweeling van Teede Blom, die bezorgd naar haar baby's kijkt. Zou ze beiden kunnen behouden? Haar eerstgeboren zoon ligt met een rood gezichtje tevreden en rustig te slapen, maar het kleine meisje ademt te onregelmatig naar haar zin en trekt wat met haar gezichtje.

Buurvrouw Jelske, die bij haar bakent, is even naar Frans' moeder gelopen om haar te waarschuwen dat ze twee Beppezegertjes gekregen heeft, haar eerste kleinkinderen. Teede weet dat haar schoonmoeder heel gauw zal komen. Ze was deze week al tweemaal komen vragen hoe het ging en of zij kon helpen. Zij, Teede, was ook zo dik geweest, dat ze haar kousen niet zelf aan kon trekken. Toch had de dokter niet aan een tweeling gedacht. Wel had hij gezegd dat het een groot kind zou worden.

De vroedvrouw is net weg en de baby's en zij liggen er fris bij. Ze geniet even van de stilte en van de zon, die op haar gezicht valt.

"Er moet nog een kribje bij!", bedenkt zij zich. "Dat moet Frans maar maken als hij thuis komt."

Frans zit op de schuit en weet nog van niks. Teede hoopt dat hij die avond binnen zal varen. Het was wel de bedoeling en aan het weer zal het niet liggen. De wind staat goed en er is geen vuiltje aan de lucht. Maar ja, je weet immers maar nooit! Er kan altijd iets misgaan, dat weet ze uit ervaring.

Teede hoort de deur van het klompenhok opengaan en even later staat haar schoonmoeder, Janna Statius, voor de bedstee. Vertederd kijkt deze naar de kleine hoofdjes naast Teede en vraagt dan bezorgd:

"Was het zwaar, famke?"

"'t Viel niet mee, Mem! Toen ik dacht dat ik klaar was, moest ik nóg eens. Maar ik ben wel blij, dat ik dat zware vrachtje nu kwijt ben. Hoe vindt Mem het, twee kindertjes?"

Janna glimlacht haar schoondochter toe: "Ik ben blij, kind, je hebt me ineens tweemaal grootmoeder gemaakt. Ik wist niet wat ik hoorde toen Jelske het me vertelde. En nog wel een jongen en een meisje, van beiden één!"

"We zouden een jongen Sipke noemen en een meisje Janna. Nu kunnen we beide namen gebruiken."

Janna kijkt verbaasd: "Wil je zeggen dat ik ook vernoemd ben? Een meisje wordt toch naar moeders kant vernoemd!"

Teede moet lachen om het verbouwereerde gezicht van haar schoonmoeder en licht haar toe: "Ach Mem, mijn zusje heeft al een Fokje en mocht er nog eens een meisje komen, dan zal ik het zeker naar mijn moeder noemen, maar juist nu vind ik het zo leuk om de beide kleintjes naar één stel grootouders te noemen."

Janna knikt begrijpend. Ze weet dat Teede al heel jong haar moeder verloren heeft en Liesbet, de tweede vrouw van haar vader, als haar moeder beschouwt.

"Nou, ik ben er echt blij mee!". Janna kijkt nadenkend: "Ach, als Heit dit toch eens had mogen beleven, zo'n kleine Sipke!"

"Frans zal ook niet weten wat hij ziet als hij thuiskomt", gniffelt Teede. De weën waren nog niet begonnen, toen hij wegging. Maar hij kan tevreden zijn, want hij wou graag een zoon! - Wat ongerust vraagt ze aan haar schoonmoeder: "Wat denkt U van het famke, Mem? Sipke ziet er gezond uit, maar het famke ziet zo wit!"

"Hopelijk trekt ze nog wat bij!", zegt Janna, maar Teede ziet aan haar gezicht, dat ze er niet van overtuigd is. Zijzelf trouwens ook niet.

"Je ziet er moe uit en hoe kan het ook anders. Ga je nog wat slapen?"
"Ja, lekker!"

Janna schuift het bedsteegordijn wat dicht. "Ik blijf nog even tot Jelske terug is. Ze moest even thuis wat redderen!"

"Fijn!"

Als Frans 's-avonds thuiskomt is hij opgetogen dat z'n vrouw de geboorte doorstaan heeft en staat ervan te kijken, dat hij ineens tweemaal vader is geworden. Maar, wat zijn vrouw en moeder al gezien hebben, ziet vader Frans ook: Het meisje kon wel eens geen blijvertje zijn! Als Teede hem vraagt hoe hij erover denkt, zegt hij ontwijkend: "Misschien valt het mee!"

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

Maar het viel niet mee. Teede was nog niet uit het kraambed of haar dochttertje stierf, 8 dagen na de geboorte. Twee jaar later werd er weer een dochter geboren, dat Fokje genoemd werd, naar haar moeder. Dit meisje werd drie jaar. Intussen was er een zoon geboren, die zelfs nog een paar maanden vóór Fokje overleed. Anderhalf jaar later werd er weer een zoon geboren, Otte, die wel volwassen, maar niet oud geworden is. Zo bleef alleen hun eerstgeboren zoon Sipke over, die 86 jaar geworden is.

Het tweede kind van Sipke en Janna, dochter Boukje, was misschien wel de eerste Sybrandy, die met een niet-Fries trouwde. Geuko Sterenberg was een zeeman uit Groningen. Zijn vader kwam oorspronkelijk uit het Duitse Oost-Friesland, dat aan de provincie Groningen grenst. Geuko's vader had een garentwijnfabriek, waar Geuko en zijn broers ook in werkten. Later koos Geuko voor de zee.

Boukje, die in 1822 geboren was, trouwde met hem toen ze 40 jaar was; Geuko was toen 32.

Na nog geen 10 jaar huwelijk is Geuko op zee verongelukt; 'waarschijnlijk', vermelden de archiefboeken daarover. Uit mondelinge overlevering moeten we aannemen dat hij in Noorwegen met zijn schip op een klip gelopen is. Jaap en ik hebben ontzettend ons best gedaan om hierover nog een bevestiging te vinden. Het is ons niet gelukt en misschien is er nooit een overlijdensakte opgemaakt. Ze hadden geen kinderen, dus Boukje bleef alleen achter.

Pieter Jelles Troelstra's gedicht 'De Zeeman' zou je als 't ware postuum aan Boukje op willen dragen.

Ik heb in sēman kennen,
Dy foer de wrâld yn 't roun;
Hy hie yn 't âlde Fryslân
In ljeaflik famke foun.

Hy sei oan 't strân "Myn famke,
Gauw kom ik ryk werom;
Dan scil ik net wer skiede
Fen dy, myn ljeave blom".

It famke kamen de eagen
Sa fol fen suv're dau;
Hja lei hjar hân in sines,
En sei: "Ik bliuw dy trou".

By 't swalkjen oer de baren,
Oan lân, 't sij ier of let,
Yn stoarmen en gefaren,
Syn faem forgeat er net.

Do hat de dea him wonken,
En 't bold're hol en rou,
De sēman is fordronken,
Mar bleau syn famke trou!

Ik leerde een zeeman kennen,
Hij voer de wereld rond.
Tot hij in 't oude Friesland
Een aardig meisje vond.

Hij zei aan 't strand: "Lief meisje,
Gauw kom ik rijk weer terug;
Dan zal ik nooit meer weggaan,
We trouwen dan heel vlug".

Haar ogen werden vochtig
Betraand door zuiver dauw,
Hij lei zijn hand in sines,
En zei: "Ik blijf je trouw!"

Bij 't zwalken op de baren,
Door storm uit koers gegooid,
Verdween hij in de golven.
Maar haar vergat hij nooit.

De zeeman is verdronken,
Zijn graf - een zee zo rauw,
Maar altijd zal hij blijven,
Zijn Friese meisje trouw!

P.J. Troelstra

(Mijn vrije vertaling)

Ondanks dat Geuko maar zo kort in onze familie is geweest en van zijn 10 huwelijksjaren ook nog eens veel tijd op zee doorgebracht zal hebben, zijn er van hem nog een paar wetenswaardigheden bewaard gebleven.

Daar er in die tijd nog geen fotografie was, weten we van onze voorouders niet hoe ze er uit zagen. Wèl van Geuko! Als men vroeger trouwde moest het aanstaande echtpaar bepaalde papieren inleveren. Toen moest bijv. iedere bruidegom het bewijs inleveren, waaruit

bleek dat hij had voldaan aan de Wet op de Nationale Militie. Dit certificaat bevatte niet alleen de naam, leeftijd enz. van de betrockene, maar ook een signalement. In Friesland vulde men dit meestal niet in, maar in Groningen wèl! Van Geuko stond er dit:

Lengte:	1.79 M
Aangezicht:	ovaal
Voorhoofd:	rond
Oogen:	grijs
Neus:	dik
Mond:	ordinair
Kin:	plat
Haar:	bruin
Wenkbrauwen:	idem
Merkbare teekenen:	geene

Ik denk dat Boukje gevallen is voor zijn aardige karakter, want zo te zien was hij bepaald geen adonis. Een 'ordinaire' mond moet niet misverstaan worden, want de betekenis is in de tijd veranderd. Geuko had dus een gewone, alledaagse mond. Met z'n 1.79 M. lengte moet hij voor die tijd een lange knaap geweest zijn, want de mensen waren toen een stuk kleiner!

Een wandbord dat we vroeger thuis hadden en nu bij mij in de kamer hangt, zou Geuko op een van zijn reizen voor zijn vrouw meegebracht hebben. Toen Boukje het laatste halve jaar van haar leven bij Pake en Beppe woonde, is het bord bij hen gebleven, want zij waren haar enige familie toen ze overleed.

Nog iets over Geuko! In onze familie was men dol op het gebruik van gevleugelde gezegdes. Van sommige wist je de oorsprong, van andere weer niet. Maakten wij ons als kinderen eens druk om niets, dan reageerde steevast één van mijn ouders met: "t Falt wol wat mêt, sei Guike!" (D.w.z.: 't Valt wel wat mee, zei Guike! Ik moet hierbij dan vertellen, dat dit geen goed Fries is. Friezen zeggen: 't Falt 'mei' of 't Falt 'ta'.) Het gezegde kenden we, maar waar het op sloeg en wie nu wel die optimist, Guike was? We wisten het niet en we zullen het ons niet eens afgevraagd hebben; dat interesseerde je als kind niet! Later denk je daar anders over. Toen Jaap en ik bij ons onderzoek voor het eerst de naam 'Geuko' tegenkwamen, ging er bij ons nog geen lampje branden, maar toen we later deze naam verbasterd tot 'Guike' vonden, zeiden we als uit één mond: "'t Falt wol wat mêt, sei Guike!" Nu begrepen we dat Geuko's naam in Friesland verbasterd was tot de Friese naam 'Guike' en dat een Groninger best: "'t Falt mêt!" zou hebben kunnen zeggen. Het is heel aannemelijk dat het zo gegaan is en anders is het een mooi sluitstuk om dit gezegde Geuko in zijn schoenen te schuiven.

Nu is dit op zich zelf niet zo belangrijk, maar ik heb het vermeld omdat het zo curieus is dat, door een klein uitspraakfoutje van Geuko, wij hier 140 jaar later nog van weten. En dat allemaal door mondelinge overlevering, want het staat nu voor 't eerst op schrift.

Toen Geuko verongelukt was en Boukje alleen achtergebleven was kwam Pake bij haar - zijn tante - inwonen. Nog geen twee jaar erna kwam ook zijn nichtje Jantsje bij hen wonen. Later, bijna aan het eind van haar leven waren de zaken omgedraaid. Haar neef Sipke was met zijn gezin in Bolsward gaan wonen en toen heeft ze bij hen ingewoond. Een half jaar maar, toen is ze, 83 jaar oud, overleden.

Sikke

Sikke was de tweede van de drie zoons van Sipke en Janna Statius. We hebben niet veel over hem kunnen vinden, eigenlijk alleen maar wanneer hij geboren en overleden is. Net als zijn twee broers is hij niet oud geworden. Alledrie overleden ze zo rond hun veertigste.

Uit zijn overlijdensacte (hieronder) weten we dat hij zeeman geweest is. Hij is niet op zee 'gebleven' zoals zijn zwager Geuko, maar te Makkum overleden.

In het jaar een duizend acht honderd negen en vijftig, den Eerst
der maand November zijn voor ons ondergetekten de
Ampten van den Burgemeester Standa de gemeente
Wierseveld provincie Friesland, getuigen:
Thondrik Jägeling, oud zeventien jaar, en
Soeder, en Baucke Frickema, oud negen en dertig
jaar, elk, beide wonende te Bolsward,
welke ons verklaard hebben, dat Sikke Sipkes Sijbrandij,
oud tweeënveertig jaar, zeeman, geboren te wo-
nende te Makkum, Ongetrouwd zoan van Sipke
Franses Sijbrandij, oud, en Janna Bauckes
Statius zonde beroep, wonende te Makkum,
op den Donderdag der maand October
des avonds ten elf ure,
te Makkum is overleden; en hebben wij deze Acte aan de
aangevers voorgelezen, welke dort na lees met us hebben
getekend, Zijn de beide beken den van den Overledene.

H. Jägeling
Baucke

Frulic

Baukje en Hiltje

Beppes vader, Bauke Sybrandy, was de jongste zoon uit het gezin. Hij was nog maar twee jaar oud toen zijn vader stierf. Zijn moeder Janna Statius bleef met vier kleine kinderen achter. Zij is nooit hertrouwd.

Toen Bauke 19 jaar was werd hij bij loting aangewezen zijn dienstplicht bij de Nationale Militie te vervullen. Met 25 jaar kwam hij pas weer uit dienst.

Anders dan zijn vader en broers werd hij geen schipper, maar panbakker, d.w.z. dat hij in een dakpannenbakkerij ging werken. Hiervan waren er verscheidene in Makkum. De Friese dakpannen waren erg gevraagd, omdat er zulk degelijk bouw materiaal voor werd gebruikt.

De Makkummer Ysbrand Dircks werd in 1776 de levering van dakpannen voor een kerk in het Duitse Wilster gegund, d.w.z. 30.000 blauw geglazuurde dakpannen en 1200 vorsten. De rekening hiervoor bedroeg: 1456 gulden en 15 stuivers! In de oorlog werd de bewuste kerk zwaar beschadigd, maar toch zijn, aan één zijde van het dak de Makkummer pannen nog bewaard gebleven.

In de panbakkerij verdiende een meesterknecht per jaar 600 gulden, een panbakker 300 gulden. Dat kwam voor deze laatste neer op 6 gulden per week. Maar in de panbakkerijen was er niet het hele jaar werk. Dus als je niet de kans had er wat ander werk bij te kunnen doen, was het een heel karig bestaan. De vrouwen probeerden er in die tijd wat bij te verdienen, bijv. als bolloopster (huis-aan-huis-broodverkoopster) of arbeidster in wat voor branche dan ook.

Bauke trouwde met Hiltje Bruinsma. Voor haar was het haar tweede huwelijk. Daar onze familie nog steeds een goed contact heeft met nazaten uit het eerste huwelijk van Hiltje, schrijf ik hierna ook over dit huwelijk.

Bauke en Hiltje kregen één dochter, Janna, onze grootmoeder. Ze was nog maar vijf jaar toen haar vader overleed, 37 jaar oud.

Hiltje Bruinsma kwam van Schraard, Bauke uit Makkum, maar bij de Volkstelling van 1849 stond hij ingeschreven als woonachtig te Baard, samen met zijn moeder. Waarom Bauke in vredesnaam in zo'n klein dorpje als Baard is gaan wonen? Daar was geen verklaring voor te vinden. Daar was geen panbakkerij, dus moet hij een ander beroep hebben gehad. Toen Bauke met Hiltje getrouwd was, is zijn moeder, Janna Statius, weer naar Makkum teruggegaan.

Bauke en Hiltje woonden in een huis van de Doopsgezinde Kerk. Bij één van onze zoektochten naar huizen van onze voorouders, werden we door vriendelijke bewoners in Baard op de hoogte gesteld. Wij weten nu wel wāar ze gewoond hebben, maar het huis staat er niet meer.

Hiltje Bruinsma trouwde nog een derde keer, met Klaas Lieuwes Kool en dit huwelijk duurde vier-en-een-half jaar en ze werd voor de derde keer weduwe. Als rekenkundige toevalligheid viel me op dat er steeds tussen Hiltjes huwelijken negen jaar zat. Haar tweede huwelijk duurde tweemaal zo lang als het eerste (drie jaar) en het laatste anderhalf maal zo lang.

Overgrootmoeder Hiltje Bruinsma is oud geworden, ze werd 84 jaar!

Wiebe en Hiltje

Ik maak nu een klein uitstapje vanaf onze regelrechte stamboom en ga hiervoor even terug naar Hiltje Bruinsma.

Voordat Hiltje met mijn overgrootvader, Bauke Sybrandy, trouwde was ze weduwe van Wiebe Kroontje. Toen ze zes maanden in verwachting was van haar tweede kind overleed Wiebe, nog maar 26 jaar oud. Hiltje, die met Wiebe in Gaast gewoond had, ging met haar zoontjes bij haar moeder in Idzegahuizen wonen. Haar vader was al overleden toen ze vier jaar was.

Van haar twee zoons is de oudste, Jan, ongetrouwd gebleven en jong overleden, hij was net 31 geworden. De jongste zoon Wiebe, die drie maanden na zijn vaders dood werd geboren, trouwde later met Maaike Wijnalda. Uit dit huwelijk kwamen vier kinderen, waarvan de jongste dochter Grietje was.

Grietje, het dochttertje dus van Beppes halfbroer Wiebe, kwam als vierjarige bij Pake en Beppe in huis en is er gebleven tot haar dertiende jaar. In die tijd heeft ze met hen in vijf verschillende huizen gewoond, o.a. aan de Wijdesteeg en de Waagsteeg. Toen ze nog maar negen jaar was had ze al haar eerste dienstje, in Makkum, maar toen ze dertien was ging ze in betrekking in Amsterdam, op 8 december 1887. Pake bracht haar, lopend, naar Harlingen. Vandaar ging Grietje verder per zeilschip naar Amsterdam, alleen. Pake ging weer lopend terug naar Makkum. Heen en terug was dat ongeveer 35 kilometer.

Grietje werkte in Amsterdam bij een Joodse familie, maar ze had het niet best getroffen. Haar werkgeefster was zo iemand, waarbij je nooit goed kon doen. Tante Maaike (dochter) vertelde hierover: "Dat mens stopte dan een geldstuk onder het tafelkleed. Lag het er later nog, dan kreeg ze op haar kop omdat ze niet onder het tafelkleed gestoft had. Lag het er niet, dan werd ze van diefstal beticht."

Dertien jaar zijn en dan al zulke ervaringen opdoen! Ik vroeg aan tante Maaike of het nou nodig geweest was dat haar moeder al zo vroeg moest gaan werken. "Je Pake en Beppe hadden het zo vreselijk arm! Het was in die tijd heel gewoon dat kinderen al zo jong gingen werken", vertelde ze toen.

Later, in het archief, zag ik dat Grietjes zus Hiltje ook al met negen jaar een dienstje had. Dit intrigeerde me zo, dat ik nadien veel over het leven in de negentiende eeuw gelezen heb. Ik kwam daarna inderdaad tot de conclusie dat de hele arbeidersbevolking toen onder erbarmelijke omstandigheden leefde: slechte voeding, slechte behuizing, lange werktijden en een hoge zuigelingensterfte door gebrek aan hygiëne vooral.

Grietje bleef tot haar zestiende in Amsterdam en ging daarna in Emmerich werken, dicht bij de Nederlandse grens. Haar werkgevers waren twee broers en daar had ze het heel goed naar haar zin. Toch bleef ze heimwee naar Makkum houden en toen ze het eens niet langer uithield, ondernam ze de tocht naar Friesland. Maar het was wel in de winter van 1890/1891, een winter die te boek staat als een van de koudste winters van die eeuw. Om naar Friesland te gaan is ze toen de IJssel overgestoken, die dichtgevroren was. Ze is wel weer naar Duitsland teruggegaan en in 1895 kwam ze voorgoed naar Friesland. Ze bleef drie weken bij Pake en Beppe en ging toen naar Bolsward. Ze was inmiddels 21 jaar.

Twee jaar later was ze weer terug in Makkum, getrouwd met Douwe Reitsma. Douwe was in 1868 in Pingjum geboren. Hij emigreerde als jongeman naar Amerika, maar wilde toch graag een Fries meisje als vrouw. Hij kwam daarom een paar jaar later terug naar Friesland en liet zijn oog toen vallen op Grietje Kroontje. Zij had verkering met Douwes vijf jaar jongere broer Martin, maar Douwe won haar hart en hoewel het zijn bedoeling geweest was om naar Amerika terug te gaan, bleef hij daarna in Friesland. Misschien zal Grietje niet graag uit Friesland weggegaan zijn? Ze trouwden in Makkum en kregen zes kinderen: Rinke, Wiebe, Maaïke, Simon, Piet en Dutje.

De familie Reitsma. v.l.n.r.: Maaïke, Griet met Dutje, Rinke, Wiebe, Douwe met Piet, Simon

Toen Douwe en Griet trouwden werkte Douwe als boerenarbeider, totdat hij in 1910 met medewerking van de Doopsgezinde Kerk voor zichzelf kon beginnen.

Op hun boerderij, Altena, maakten zij de Eerste Wereldoorlog mee. Door de economische opbloei daarna ging het hun financieel goed, zodat ze in 1928 konden gaan rentenieren en ze kochten een woonhuis aan de Turfmarkt in Makkum, waar ze tot het einde van hun leven gewoond hebben.

In mei 1947 waren Douwe en Griet 50 jaar getrouwd en het bereiken van deze mijlpaal werd op grote schaal gevierd. Behalve alle Reitsma's waren ook bijna alle Sybrandy's aanwezig. Met 15 van de 18 Rotterdamse familieleden gingen we naar Makkum, waar we allemaal ondergebracht werden bij familie, vrienden en burens. Die bruiloft in 1947 is een begrip geworden, want het is de enige keer geweest dat we met zovelen van beide families bij elkaar waren. Het is nu al bijna 50 jaar geleden, maar iedereen heeft nog zijn eigen herinneringen aan deze gebeurtenis.

Van de bruiloft zelf weet ik nog dat die in 'De Zwaan' gehouden werd en dat het een bijzonder warme dag was. Zelfs buiten de familie zijn er nog Makkummers, die het zich kunnen herinneren. We spraken een Makkumse dame - een kennis van Maaïke Reitsma - die nog heel goed wist dat die dag alle ramen van 'De Zwaan' wijd open stonden vanwege de warmte, waardoor het buiten goed te horen was dat het binnen een drukte van belang was. Wat wil je, er moesten natuurlijk veel Makkumse en Rotterdamse nieuwtjes uitgewisseld worden. Verder werd er die dag voorgedragen, sketches opgevoerd, gezongen, muziek gemaakt, gedanst, allemaal door leden van de twee families.

De volgende morgen, het was nog erg warm, trok men ter verkoeling naar de Zeedijk. De mannen bleven wat langer en ik heb me laten vertellen, dat ze toen met z'n allen een duik in het IJsselmeer genomen hebben. Geen van allen had een zwembroek bij zich, dus je kunt je voorstellen dat het toen een paradijselijke aanblik geboden zal hebben.

De familieband is wat ver weg, wat niet wegneemt dat de band sterker was dan in menige familie tussen naaste familieleden. Beppe en Griet, haar pleegdochter, hebben altijd een hechte band gehouden, die grotendeels per brief onderhouden werd nadat Beppe in 1910 met haar gezin naar Rotterdam verhuisde.

Eén van mijn eigen herinneringen uit die tijd is, dat er vroeger tegen het einde van het jaar Nieuwjaarsbrieven tussen de beide families uitgewisseld werden. De brieven die dan uit Friesland kwamen circuleerden de hele familie door of werden op een familiebijeenkomst voorgelezen, zeer geïnteresseerd door de familie aangehoord en daarna natuurlijk nog uitgebreid besproken, tezamen met het ophalen van herinneringen. De 'Nieuwjaarsbrief' was een traditie, die beide families ook heel lang in ere gehouden hebben. Ook mijn moeder, als aangetrouwde, was erg op de Reitsma's gesteld, gezien de warmte waarmee ze altijd over hen sprak.

Nog even terugkomend op die Nieuwjaarsbrieven: op 29 december 1921 schreef tante Griet aan de familie in Rotterdam:

Citaat: "Maaïke heeft 24 december proefles gegeven bij de godsdienstoefeningen te Witmarsum. De 25ste moest iemand van Franeker een proefles geven en op Oudejaarsdag moesten er nog twee. Maaïke heeft mooi gespeeld, zeiden ze, maar die van Franeker is haar grootste concurrent. Hoe of dat dat nu nog af zal lopen?"

Het betrof hier een proefles in orgelspelen.

Deze brief kreeg ik precies 70 jaar later onder ogen. Kort voordat tante Maaïke ziek werd was ik met Jaap bij haar. Ik vroeg haar toen, zonder te vertellen dat ik pas die oude brief gelezen had:

"En, tante Maaïke, heeft U die baan in Witmarsum nog gekregen of is het 'die uit Franeker' geworden?" Ze wist direct waar ik het over had en zei: "Nee hoor, ik kreeg hem. Maar hoe weet jij dat?" Ze vond het leuk dat ik nog zo'n oude Nieuwjaarsbrief bewaard had.

Orgelspelen is ze haar leven lang blijven doen. Vlak voordat ze ziek werd, in 1991, zou ze voor de Kerk nog een muzikale Paasochtend regelen. Op haar voorstel om iets dergelijks te organiseren kreeg ze het antwoord: "Gaat Uw gang maar!", waarop zij een koortje bij elkaar haalde en voor ieder lid haar partij voorspeelde en voorzong.

Zó was tante Maaïke! Jammer genoeg was ze met Pasen zelf niet bij de uitvoering, omdat ze kort ervoor ziek geworden was.

Er is een familieverwantschap tussen de Reitsma's en de Sybrandy's, maar of dat de band was die hen bond? Ik denk zelfs dat er familieleden zijn die niet precies weten hoe het nu zit met die verwantschap. Zelf wist ik - voordat ik mijn onderzoek begon - niet meer dan dat Griet Kroontje een verweesd nichtje van mijn grootmoeder was, die bij haar en Pake was grootgebracht. Haar moeder was inderdaad overleden, maar haar vader niet. Deze is drie jaar later hertrouwd met Jantje Anema, maar is toch vrij jong gestorven.

Beppe en haar pleegdochter
Griet in de dertiger jaren
tijdens een bezoek aan Makkum

Om het nog wat duidelijker te maken:

Grietje en de kinderen van Sipke en Janna (Pake en Beppe) hadden dus dezelfde grootmoeder, maar niet dezelfde grootvader, zoals hieruit blijkt.

Het Sint Anna-Leen

Om nog even terug te komen op het St. Anna-Leen: de inkomsten van dit Leen 'strekken tot opleiding van een of meer jongelieden voor de studieën in een der faculteiten tot opleiding van arts, ingenieur, dierenarts, landbouwkundig ingenieur', zoals in het Reglement voor het Leen vermeld staat. Het werd gesticht op 26 juli 1479 (op St. Anna-dag, vandaar de naam) door Trijn Fedderix Mensema te Hijdaard. De inkomsten daarvoor werden getrokken uit de bezittingen van het Leen, bestaande uit weilanden, een met woningen bezet perceel bouwland en een inschrijving op het Grootboek der Nederlandse schuld, groot f 53.400,—, 2½% rentegevend.

De mededinging naar een toelage uit de inkomsten van het Leen stonden open voor alle afstammelingen van de nabestaanden van Trijn Fedderix en haar echtgenoot. De overgrootvader van Grietje Kroontje (eerder genoemd) trouwde met een afstammeling van 'Trijn' en zodoende kwamen de Kroontjes ook 'in het Leen'. Griet's jongste zoon, Piet Reitsma, heeft bijvoorbeeld uit het Leen gestudeerd en is veearts geworden.

Piet Reitsma.
In zijn vakanties hielp
hij thuis op de boerderij.

Het St. Anna-leen bestaat nog steeds, maar daar de toelagen uit het Leen in mindering gebracht worden op de Rijksstudietoelagen, heeft het weinig zin meer voor Trijn Fedderix' nazaten om een uitkering van het Leen aan te vragen.

In de beschrijving van het St. Anna-Leen door R.S. Roorda staan de afstammelingen met naam en toenaam beschreven en voor een groot deel zijn dit wel Makkummer namen. Ik heb, als niet-afstammeling, ook plezier gehad aan de beschrijving van het Leen, want ik vond er nogal eens namen in, waar ik iets aan had voor mijn genealogisch onderzoek, zoals bijv. eerder genoemde Kaatje Sybrandy.

Pake

Pake (mijn grootvader) werd geboren in 1838. In die tijd stond ons land er economisch gezien slecht voor. De industrialisatie was nog niet op gang gekomen. Vergeleken met de ons omringende landen had ons land zelfs enorme achterstand.

Er werd lang gewerkt - soms 15 uur per dag - ook door vrouwen en kinderen, maar dan nog kon een gezin het financieel niet bolwerken. Het was een tijd van veel ziektes, gebrek aan eten en slechte behuizing. Het hoofdvoedsel van de arbeidende klasse was aardappelen, die met azijn en mosterd werden gegeten, vooral in de steden. Vlees en vet kwamen er niet aan te pas. Brood was te duur door de belasting op het meel. Veel baby's stierven bij de geboorte of werden maar enkele jaren oud.

Pakes moeder kreeg vijf kinderen, waarvan er drie jong gestorven zijn en één overleed toen hij net volwassen geworden was. Alleen Pake is oud geworden.

Een uitspraak van Multatuli over die tijd was: "De Nederlandse werkman is onvoldoende gevoed. Driekwart van de Amsterdamse bevolking is slechter gehuisvest dan een rechtgeaarde Noordhollandse koe zou kunnen verdragen."

Aan het einde van de negentiende eeuw kwam de industrialisatie op gang. Later met een spoed dat zelfs de achterstand op de buurlanden voorbij werd gestreefd. In Friesland was echter weinig industrie, vandaar dat in die tijd veel Friezen emigreerden of naar andere delen van het land trokken, vooral naar de grote steden.

Onder deze slechte levensomstandigheden, anderhalve eeuw geleden, groeide mijn grootvader op. In de tijd dat hij zijn eerste melktand verloor heeft hij misschien al Hyronymus van Alphen's 'Jantje zag eens pruimen hangen' aan zijn moeder voorgedragen. In 1909 schreef hij namelijk - 71 jaar oud - in een brochure:

Mijn leeren is spelen,
Mijn spelen is leeren.
VAN ALPHEN

Vijf en zestig jaar geleden maakte ik reeds kennis met den kinder-dichter wiens motto hierboven, en was destijds „mijn laeren spelen”, later is mijn „spelen leeren” geworden en dit moet voortduren tot aan het graf.

Deze eigen woorden van hem plus zijn latere declamatietalent en het tandwisselen op zesjarige leeftijd rechtvaardigen bovenstaande veronderstelling.

Pake was leergierig en hij zal de lagere school zeker helemaal doorlopen hebben, hoewel er pas in 1900 leerplicht kwam. Hij schreef feilloos Nederlands in een tijd dat veel mensen nauwelijks of alleen moeizaam konden schrijven. Zijn latere schoonmoeder, Hiltje Bruinsma, was analfabeet. 'Verklarende comparante niet te kunnen schrijven', staat er op haar huwelijksakte.

De meesten van Pakes voorvaders waren zeelui of schipper. Hoe heb ik toch ooit als oud-marva in het verenigingsblad een stukje kunnen schrijven, waarin ik me afvroeg waarom ik nu juist de Marine gekozen had:

Citaat: 'Bovendien kwam ik uit een familie, waar geen van de mannelijke leden ooit het beroep van zeeman gekozen had. Zelfs in mijn vrienden- en kennissenkring is er niemand met de Marine in aanraking geweest. Het enige verband dat ik kan leggen is dat ik als kind dol was op een matrozenjurk.'

Ik dacht toen werkelijk dat ik de eerste in de familie was, die een beroep gekozen had verwant aan de zee. Maar ja, nú weet ik beter: ik was gewoon erfelijk belast!

Pake zag de zee kennelijk niet zitten of, misschien was er in die tijd geen droog brood meer in te verdienen. De haven van Makkum was aan het dichtslibben en de schepen werden steeds groter, waardoor de scheepvaart een heel eind was teruggelopen. Toch bleef Pake wat zijn beroep betreft wel dicht in de buurt, hij werd scheepstimmerman.

Het oudste verhaal over Pake vertelde tante Maaïke, zijn 'pleegkleindochter' en zij had het natuurlijk uit overlevering:

Pake begon als jongen van een jaar of twaalf te werken als pikjongen bij een scheepsbouwer in Makkum. Zijn werk bestond uit het dichtstoppen van naden met touw en pek. Ook moest hij voor zijn baas wel eens rekeningen gaan innen. Hij kwam eens bij een klant die de rekening te hoog vond en deze weigerde te betalen. Pake kwam met deze boodschap bij zijn baas terug. Deze baas, een streng gereformeerde man, vroeg aan Pake, wat de klant dan wel precies gezegd had. Dit liet Pake zich geen tweemaal zeggen. Hij ging er eens echt voor staan en zei toen:

"Dy godverdommese fyne, dy heljet my it fel oer de earen!" (..... haalt mij het vel over de oren!)

Ook gaat het verhaal dat hij eens een wrat op zijn neus had, die hij er met een nijptang afkneep en er toen touw met pek op deed. Zijn neus was daarna weer snel genezen.

Toen Pake 20 jaar was waren zijn beide ouders overleden en hij heeft daarna een aantal jaren bij zijn grootmoeder gewoond. Na haar overlijden was tante Boukje, haar dochter, maar al te bereid haar enige neef bij zich in huis te nemen. Ze was toen een jaar weduwe en kinderloos.

Sipke heeft lang bij zijn tante Boukje gewoond. Wel 14 jaar, tot aan zijn trouwen toe. Hij was bijna 40 jaar toen hij trouwde met het nichtje dat hij al haar leven lang kende; niet bepaald een trouwlustige jongeling. Het is natuurlijk ook mogelijk dat hun verwantschap hen er in eerste instantie van weerhouden heeft om een huwelijk aan te gaan. Het kwam trouwens in die tijd wel vaak voor. Of misschien hebben ze gewoon laat voor elkaar gekozen, wie zal het zeggen.

Pake werd in een boek over Makkum gelegenheidsdichter genoemd. Daar hadden we natuurlijk vroeger thuis ook wel over gehoord, maar nu wilden we er meer van weten. Er waren niet veel van zijn pennevruchten bewaard gebleven.

Bij het 'sneupe' stuitte wij op een gedicht over de oprichting van de 'IJsclub Makkum', dat uit 1864 stamde:

Een ijsclub werd tot stand gebracht,
Wie onzer juicht die zaak niet tegen.
Nu 't schoonst verschiert ons tegenlacht,
Alleen door goeden wil verkregen.
Nu is 't ieders juichends plicht,
Er is een ijsclub opgericht.

Een ijsclub werd tot stand gebracht,
Waarvan aan 't hoofd zich mannen schaarden,
Die met beleid hun plicht betracht,
Steeds moed en vlijt tezamen paarden.
Al was deez' taak ook ver van licht,
Toch werd een ijsclub opgericht.

Een ijsclub werd tot stand gebracht,
Wij mogen nu, na 't eens mislukken,
Hoe 't ons ook in vertwijf'ling bracht,
Toch eind'lijk ijsclub's vruchten plukken.
Nu ondervinden wij 't gewicht
En 't nut dat d' ijsclub heeft gesticht.

Een ijsclub werd tot stand gebracht,
Juicht kasteleins, wil 't niet verkroppen,
Nu is het middel uitgedacht,
Om schijven in Uw zak te stoppen.
Het - rijk te worden - valt U licht,
Er is een ijsclub opgericht.

Een ijsclub werd tot stand gebracht,
Wat schoon vooruitzicht, timmerlieden,
Nu hebt gij 't immers in Uw macht,
Uw werk voor dubbel loon te bieden.

In de gevonden gelegenheidsgedichten werden ook wel toestanden beschreven, waarvan we nu niet meer kunnen nagaan, waarop een en ander sloeg. Zoals in dit ijsclub-gedicht b.v.: de kasteleins en de timmerlieden kwamen er niet best af. Misschien heeft het 'eens mislukken' ermee te maken; eigen gewin i.p.v. algemeen belang?

Bij toeval vonden we in het Kingma-Archief de notulen van de oprichtingsvergadering van de IJsclub Makkum, die op 4 maart 1864 werd gehouden. Een paar weken eerder had navolgende advertentie in de Bolswarder Courant gestaan:

MAKKUM.

Zij die leden wenschen te worden van de nieuw opgerichte IJSCLUB "MAKKUM", worden verzocht zich daartoe vóór 10 MAART a. v. aan te geven bij

HET VOORLOOPIG BUREAU:
T. W. OVEHMEER,
LOLKE MITZEL.

MAKKUM, 17 Febr. 1864.

Pake was lid vanaf het eerste uur, want hij was daarbij aanwezig. Op een volgende vergadering kreeg hij de opdracht van het IJsclubbestuur telegraafpalen en nummerborden te vervaardigen ten dienste van de hardrijderijen, met bemerking dat "hieromtrent de minst mogelijke kostbaarheid in acht genomen diende te worden". Wij hebben in de verantwoording van de financiën gekeken of we hierover een rekening konden vinden, maar dat was niet het geval. Ik kan me zo voorstellen dat hij, i.p.v. "Dubbel" loon te bieden, hout bij zijn scheepmakersbaas of een andere rijke Makkumse schaatsliefhebber

HARDRIJDERIJ OP SCHAATSEN VAN VROUWEN TE LEEUWARDEN (1805)
Naar een gravure van dien tijd.

Behalve dat schaatsen vroeger beschouwd werd als een manier om je snel te kunnen verplaatsen, werd er toch ook al 'hard' gereden met een wedstrijdelement. Zelfs door vrouwen!

heeft weten los te krijgen en de rest van het karwei met een paar vrienden voor elkaar gebracht heeft. Rekening indienen, ho maar! Zó zouden zijn zoons het tenminste gedaan hebben. En ik reken erop dat deze op hem leken!

De schaatswedstrijden werden bij voorkeur op zee gehouden, maar 'mocht de gesteldheid van het weer zulks niet gedoogen', dan werd de Kleine Zijlroede als zodanig aangewezen.

Pake, die kennelijk de mening toegedaan was, dat alle hulpverlening tot het goed functioneren van de ijsclub op basis van vrijwilligheid diende te gebeuren, was het niet eens met het bestuur, dat besloten had de keurmeesters op de dag van een wedstrijd voor rekening van de club te 'onthalen als fatsoenlijke burgers', wat neerkwam op het verstrekken van gratis verteringen. Bij stemming werd zijn voorstel tégen onthaal met 16 tegen 2 stemmen aangenomen.

Een paar jaar later is hij toch van mening veranderd. Op de vergadering van 8 november 1870 stelt hij vóór tabak te presenteren, welk voorstel bij acclamatie werd aangenomen. Ik stel me zo voor, dat de tabakszak van hand tot hand ging en werd daarna de brand in al die pijpen gestoken, dan zal de atmosfeer in de vergaderruimte wel om te snijden geweest zijn.

Pake bleef lid van de ijsclub tot 1885. Dan is hij ca 20 jaar lid geweest, vanaf zijn 26ste jaar, maar ik heb nooit gehoord dat hij een goed schaatser zou zijn geweest en er is een foto van zijn zoon Piet, op het ijs na afloop van de allereerste Elfstedentocht: zonder schaatsen aan! Deze Elfstedentocht, die gehouden werd op 2 januari 1909 was de eerste met een wedstrijdelement. Mijn vader kon wel schaatsen, maar niet erg goed, want ik weet nog dat mijn moeder liever met een collega van mijn vader schaatste, want die kon het zó goed, dweept ze dan!

En soms viel de dooi weer in:

IJSCLUB MAKKUM.
De ongekondigde **HARDRIJDERIJ** van **MAN-**
NOB, een Prijs van f 80,- en Premio van f 20,-,
is tot nadere annonce
UITGESTELD.
NAMENS HET BESTUUR:
S. W. DE HOER.

Pake heeft zich ook sterk tot de politiek aangetrokken gevoeld. Tot ca 1870 had het Socialisme hier in Nederland nog weinig weerklank gevonden, maar dan toch verheft de Nederlandse arbeider zich uit de armoede, en ook uit de onverschilligheid, die over de mensen gekomen is. Pake zal wel in de voorste gelederen gelopen hebben, want hij was al direct een fervent aanhanger van Domela Nieuwenhuis, althans na 1880, nadat deze zijn Luthers predikantschap aan de wilgen gehangen had.

Dat het socialistisch denken naar zijn mening meer weerklank moest vinden, blijkt uit zijn toespraak op een 'uitspanning'. Tijdens dit volksvermaak sprak hij over de 'regten' van de werkmans naast diens 'pligten' en zette deze maatschappelijke rechten/plichten-vergelijking zelfs voort in zijn toespraak over het eigenlijke gebeuren op deze feestdag: mastklimmen en kuipjessteken.

Een verslag over deze volksvermakelijkheden stond in de Bolswarder Courant van 17 juni 1873:

Een uitspanning als gisteren is nog nimmer Makkums volk ten deel gevallen. Een som van vijftig gulden uit alle standen bijeengebragt, werd besteed aan Volksvermaken: Mastklimmen en Kuipjessteken. Een groote menigte toeschouwers gaf door uitbundige vreugdebewijzen te kennen, hoe dit kermisfeest (hier nog bijna onbekend), in den smaak viel.

Na afloop vereenigden zich de feestgenooten in het logement De Zwaan, tot het uitreiken der onderscheidene prijzen.

Door S. Sybrandy werd in de eerste plaats een inkleeding van het feest gegeven. Hij schetste o.a. de dure verplichtingen, maar ook de regten van den werkmans in voorbeelden; de verplichtingen der nationale militie tegenover burgerlijk regt, gemeentediensten tegenover het regt van voldoende belooning en maatschappelijke diensten tegenover het regt van gepaste uitspanning.

Eerst pligt, daarna regt, zegt hij. Zij, die deze uitspanning in brasserie en dronkenschap hebben doorgebragt, zijn wel verre de grenzen van hun regt overschreden; zij hebben ook ons recht verguisd. Wijzende op hen, hebben wij moeten hooren: "Ziet den werkmans, verhooging van loon zou hem ten verderf strekken."

Na nog een paar maatschappelijke vergelijkingen over de zware verplichting der mastklimmers, voor het regt van een prijs te trekken en hoe moeilijk het is door eigen kracht in de hoogte te komen, roemt hij het beleid der kuipjesstekers, die zich gemakkelijk op een kruiwagen nederzetten, en geeft daarop het woord aan D. Bakker, tot het uitreiken der prijzen.

In kernachtige taal werd ook door deze het nut van gepaste volksvermaken uitgedrukt. "De herinnering aan onze uitspanning moet een steun voor onze inspanning zijn."

Daar deze nieuwe volksvermakelijkheden bij velen de goedkeuring wegdragen, vertrouwen wij, niet teveel te zeggen, als wij de directie, namens velen, dank toebrengen, alsmede den Weled. Achtb. heer Burgemeester, voor de vergunning en de bereidwilligheid, tot het tot stand brengen van het genoemde volksfeest. De wensch blijft echter nog over, dat, wanneer de kermis weer mag koomen, de burgerij zich tezamen vereenige, tot een verzoek aan het Ed. Achtb. bestuur der Gemeente, om het oude kleed der kermis te mogen afdoen en haar geheel in een kleed te steken, overeenkomstig den vooruitgang der negentiende eeuw.

In zijn gelegenheidsgedichten gaf Pake uiting aan zijn gevoelens van ongenoegen over toe- en misstanden in binnenland:

Hoe docter's oudste zoon studeert, 't is lak!
Want als 'hij weder huiswaarts keert, 't is lak!
En ging hij als een aap zo dom,
Hij kwam als ezel steeds weerom.
't Is lak, 't is lak, 't is lak (bis).

en in buitenland:

Wat Garibaldi ook volbragt, 't was lak!
 Hoe zuiver hij zijn plan bedacht, 't was lak!
 Want nu hij op Caprera zit,
 En voor Italië's vrijheid bidt.
 't Is lak, 't is lak, 't is lak! (bis)

om er maar een paar te noemen. Ze zijn trouwens op de wijs van:
 'Al is ons prinsesje nog zo klein, hoezee! - Eens zal ze koninginne
 zijn, hoezee!

Beppe

Beppe, mijn grootmoeder, werd geboren in Baard, een dorpje tussen
 Bolsward en Leeuwarden.

Haar moeder, Hiltje Bruinsma, was weduwe met twee zoons, toen zij
 met Bauke Sybrandy hertrouwde. Zij kregen één dochter, Janna (roep-
 naam: Jantsje). Haar halfbroers Jan en Wiebe waren respectievelijk
 13 en 10 jaar ouder dan zij.

Toen Beppe vijf jaar oud was stierf haar vader. Vijf jaar later
 verhuisde ze met haar moeder van Baard naar Makkum. Ze zou in de
 toekomst nog vaak verhuizen, zowel met haar moeder alsook in haar
 trouwen. Waarschijnlijk heeft ze wel in 16 verschillende huizen
 gewoond.

Aan nicht Riet had Beppe wel eens verteld dat haar moeder nogal
 eens uit bakken ging. Beppe moest dan naar haar grootmoeder toe
 en dat scheen ze niet leuk te vinden. Dat moet dan Beppe Janna
 geweest zijn, want de andere Beppe woonde niet in Makkum, of mis-
 schien was ze al overleden. Haar overlijdensdatum is niet aan ons
 bekend. In de tijd dat Beppe bij haar grootmoeder 'ûtfanhûs' ging,
 was deze misschien al zo'n jaar of 75 en had toen ook haar kleinzoon
 Sipke (Pake) in huis. Misschien was het haar wel te druk. Nooit
 zal ze gedacht hebben dat haar kleinzoon, die toen 23 was en haar
 kleindochter, 10 jaar oud, nog eens met elkaar zouden trouwen.

Als kind was Beppe erg bijziende en ze kon op school niet van het
 bord lezen. Toen ze in de eerste bank mocht zitten, ging het beter.

Eens wandelde ze met haar moeder over de Zeedijk in Makkum, toen
 haar moeder haar attent maakte op een schip dat de haven in kwam
 varen, maar Beppe zag het hele schip niet. Toch heeft ze nooit
 een bril gedragen. Lezen en naaien kon ze goed zonder bril en als
 ze op de klok wilde kijken, nam ze de verrekijker, die altijd achter
 haar stoel aan de muur hing, althans in de tijd dat ik haar kende.

Zowel broer Piet als ik zijn ook bijziende, al vanaf onze lagere
 schooltijd, dus we zullen dat wel van Beppe hebben. Die bijziendheid
 heeft wel een generatie overgeslagen, want mijn vader heeft het
 zijn leven lang zonder bril kunnen stellen, een leesbril daarge-
 laten.

Toen ze van school kwam, ging Beppe naaien leren. Waarschijnlijk
 is ze in het Weeshuis in Makkum begonnen als leermeisje. Later
 heeft ze daar ook als naaister gewerkt, ook nog in haar trouwen.
 In die tijd is ze in het Weeshuis van een krukje gevallen en zo
 ongelukkig terecht gekomen, dat ze haar heup brak. In deze tijd
 zou dat weer in orde gekomen zijn, maar toen waren ze nog niet
 zo ver. De heup werd verkeerd gezet en het is nooit goed gekomen, ze

is altijd slecht ter been gebleven. Als kind noemde men haar nog
 wel 'het spoor', omdat ze zo hard kon lopen.

Toen Beppe 14 jaar was hertrouwde haar moeder met Klaas Kool, een
 weduwnaar. Ze woonden met z'n vieren, want Beppe's stiefvader had
 ook een dochter, die nog thuis woonde, Ytje, die even oud was als
 Beppe. Omstreeks haar 16de jaar is Beppe thuis weggegaan om bij
 haar tante Boukje te gaan wonen. Mogelijk kon ze niet goed met
 haar stiefvader opschieten, want toen hij, na een kort huwelijk,
 overleed ging Beppe weer terug naar haar moeder.

Een paar jaar later speelden Beppe en Pake amateurtoneel bij het
 Reciteercollege Vriendenkring en ze deden dat zeker goed, want
 er zijn oude programma's bewaard gebleven, waarin zij de hoofdrollen
 vervullen. Eén van die toneelstukken 'De Bruid daarboven', geschre-
 ven door Multatuli, heb ik gelezen en het is een echte ouderwetse
 draak. Beppe was 20 jaar toen en speelde in het stuk Pakes geliefde.
 Ik vraag me af of ze in het werkelijke leven toen ook geliefden
 waren. Misschien wel, misschien niet! Zeven jaar nadat ze in dit
 stuk samenspeelden zijn ze pas getrouwd. We zullen er niet achter
 komen!

Dat is jammer, want nu gaat het neerschrijven van hun romance mijn
 neus voorbij! Hoewel met een beetje fantasie zou er toch
 een verhaal van kunnen komen. Ik pak daarom de draad op aan het
 einde van het toneelstuk 'De Bruid', zoals zij het kortweg genoemd
 zullen hebben: een avond in juni 1871, 123 jaar nadat het in werke-
 lijkheid gebeurde.

RECITEERCOLLEGIE:
„VRIENDENKRING”,
 MAK KUM.

Vergadering op Zondag 11 Juni 1871, 's avonds
 8 uur, op de Sociteitszaal.
 OP VEREEREND VERZOEK, OPVOERING VAN:

DE BRUID DAAR BOVEN,
 Toneelspel in vijf bedrijven, door MULTATULI.

Gustaaf Huser, onder den naam v. Holm, de Hr. S. SIBRANDI.
 Van Wachler, aanzienlijk Stantsbeambte, * * F. BRUWER.
 Caroline, zijne Dochter, * * * Mevr. J. SIBRANDI.
 Mevr. v. Wachler, Caroline's Stiefm., * * T. VELDHEER.
 Generaal Graaf van Weller, Broeder
 van Mevr. van Wachler, * * * de Hr. G. LEVERLAND.
 Karel van Bergen, hunne Neef, * * * K. HOOGVEEN.
 Buis, Rentmeester en vertrouwde van
 van Wachler, * * * Y. ALTA.
 Wolf, * * * D. BARKER.
 Albert en Louise, zijne Kinderen, * * *
 Frans, Kamerdienaar van Karel van
 Bergen, * * * D. VELDHEER.
 Andries, Onderoffic. Oppass. v. v. Weller, * * A. DRAAVER.
 Sophie, Kamermeisje, * * * Mevr. E. v. d. WAL.
 1e, 3e en 5e Bedrijf: Kamer van van Wachler.
 2e * * in een Hotel.
 4e * * van Holm.
 Het stuk speelt in Holland, vóór 20 jaren.
 Entree voor het Publiek 40 Cts.

Op Maandag 12 Juni 1871,
Dezelfde Voorstelling.
 bij Intekening 75 Cts.

NA AFLOOP DANSPARTIJ.

De bruid daarboven

't Is warm, die zomeravond in juni 1871 in de Sociëteitszaal in Makkum. "De Vriendenkring" heeft met succes Multatuli's stuk "De Bruid daarboven" gespeeld. Nadat zij zich verkleed hebben staan de spelers nog in groepjes na te praten.

Sipke, de mannelijke hoofdrolspeler, en zijn vriend Dooitze, die in het stuk Wolf speelde, lopen naar de bar om wat te drinken. In het voorbijgaan klopt Sipke Jantsje, zijn tegenspeelster, op haar schouder. Ze draait zich om en kijkt hem vragend aan.

"Goed gedaan, Jantsje!" zegt Sipke goedkeurend.

Als Jantsje Sipke aankijkt en de plagerige blik in zijn ogen ziet begrijpt ze onmiddellijk waar hij op doelt. Sipke was midden in het stuk even van zijn tekst afgeweken op een moment dat Jantsje moest invallen. Ze was even van haar stuk gebracht, maar het lukte haar toen toch de draad weer vlug op te pakken. Ze kijkt hem verwijtend aan.

"Als je dit nog eens in je hoofd haalt, dan kijk ik je nooit meer aan!"

"Dan zal ik het maar niet meer doen, want die porseleinen blik van je kan ik niet missen!"

Lachend draait Sipke zich om naar Dooitze en samen lopen ze weg, haar beduusd achterlatend. Ze voelt een blos opkomen en kijkt om zich heen of iemand het gehoord heeft, maar de anderen staan nog druk te praten. Ze begrijpt niet dat Sipke dergelijke dingen tegen haar zegt. Zijn vader en de hare waren broers. Hij is dus haar volle neef en nog niet zo lang geleden behandelde hij haar nog als een kind. Sipke is dertien jaar ouder dan zij. Sinds ze beiden op de toneelvereniging zijn en vaker in elkaars gezelschap is hij haar volwassenen gaan behandelen. Ze heeft altijd wel tegen Sipke opgekeken. Hij is zo zelfverzekerd en altijd heeft hij zijn woordje klaar. Sipke praat iedereen van de sokken, zegt haar moeder altijd.

Morgenavond zullen ze het stuk nog een keer spelen. Daarna is het voorlopig afgelopen. De repetities voor het nieuwe stuk beginnen pas in september. Jantsje bedenkt zich hoe blij ze was toen ze vorig jaar haar eerste rol bij "De Vriendenkring" kreeg, dol als ze is op toneelspelen. Sipke speelt al jaren amateurtoneel en hij was het ook die haar voor deze rol had gevraagd. Ze hoefde er dan ook niet lang over na te denken om ja te zeggen. Haar eerste rol was nog een kleine geweest, maar dit jaar, in "De Bruid" kreeg ze direct een hoofdrol. Ze vond het in het begin wel even een gek idee dat Sipke in het stuk haar geliefde zou spelen. Toen de repetities eenmaal aan de gang waren dacht ze er niet meer bij na, zich er van bewust dat ze een rol speelde. Maar de laatste repetitieavonden kon Sipke haar zo aankijken, dat ze er verlegen van werd. Beeldt ze zich wat in?

"Ach, wat een onzin!", denkt ze, "hij is mijn neef en bovendien een verstokt vrijgezel!"

Etje, haar vriendin, die ook in het stuk meespeelde, komt aanlopen en pakt haar bij de arm.

"Wat sta je daar te dromen? Kom mee, dan gaan we wat drinken!"

Na afloop van de voorstelling krijgen de spelers altijd een consumptie om de droge kelen te smeren. Jantsje vindt dat ze dit zeker verdiend heeft, want ze had in de rol van "Caroline" veel tekst.

Bij de bar staan Sipke en zijn vrienden te praten en het gaat er nogal luidruchtig aan toe. De meisjes horen Sipke verontwaardigd zeggen:

"Het is de waanzin van twee grote mogendheden en wie is daar zoals gewoonlijk de dupe van? De gewone man! De oorlog mag dan over zijn, maar"

De meisjes zijn intussen aan een tafeltje gaan zitten.

"Waar had Sip het nou in hemelsnaam over?", vraagt Etje.

"O, over die oorlog tussen Frankrijk en Duitsland, die pas afgelopen is!"

"Als de vrede getekend is, waar maakt hij zich dan nog druk over?", vraagt Etje verbaasd.

"Ach, ik heb hem er vaker over gehoord. 't Gaat om de nasleep van zo'n oorlog en dat de burgers daar weer het meest onder lijden.

Jantsje weet er alles van. Sipke heeft overal een mening over, vooral over politiek. Ze denkt aan de gesprekken, die hij vroeger met haar broer Jan had, als die twee 's-zondags wel eens bij haar moeder kwamen buuten. Het kon wel eens hoog oplopen, want ze waren het lang niet altijd eens. Jan hield er niet zulke vooruitstrevende denkeelden op na als Sipke.

Jan, die net zo oud was als Sipke, is anderhalf jaar geleden overleden. Hij was pas 31 jaar. Al zegt hij het niet, toch denkt ze dat Sipke Jan wel mist, net als zij. Sipke komt minder vaak nu Jan er niet meer is. Ze waren zo verschillend van aard, maar één ding hadden ze gemeen: ze waren beiden niet bovenmatig in meisjes geïnteresseerd. Sipke kan zijn lange dispuuten niet bij meisjes kwijt, daar had hij zijn vrienden voor. Maar bij Jan had het een andere reden. Hij was niet zo sterk en vaak ziek. Hij zocht het gezelschap van meisjes ook niet bepaald, er aan twijfelend ooit een gezin te kunnen stichten.

"Het is of hij het geweten heeft dat hij niet oud zou worden", peinst Jantsje over haar halfbroer, waar ze erg op gesteld was.

Jantsje's gedachten worden onderbroken door de stem van Klaas Hoogveen:

"Hé, Jantsje, wat ben je stil! Heb je al je kruut vanavond op het toneel verschoten?" en dan grinnekend: "Zit je nog na te mijmeren over je rol "engel van liefde, mijn wellust", citeert Klaas uit het vijfde bedrijf van "De Bruid".

"Welnee", zegt Jantsje, "ik ben alleen maar een dorstige engel en een drankje zou ik wel lusten!"

"Ik ken al, freule". Klaas springt op en loopt naar de bar.

Als hij terugkomt met een flesje limonade, vraagt hij haar:

"Zullen we gaan dansen?"

Jantsje, dol op dansen, neemt een grote slok van haar limonade en staat al klaar. Klaas kan er wat van en ze danst graag met hem. Onder het dansen ziet ze vanuit haar ooghoeken dat Sipke vanaf de bar naar haar kijkt. Hun blikken ontmoeten elkaar nog net. Ze draait haar hoofd om en begint druk tegen Klaas te praten.

Er klinkt een klaterend gelach op en iedereen kijkt op. Ze zien Etje ook in het groepje bij de bar staan en als ze later weer aan hun tafeltje zitten, vertelt Etje wat de oorzaak van hun plezier was:

"Sipke had weer eens een sterk verhaal. Hij beweerde dat er in Leeuwarden een stucadoor is, die op een velscipede met twee wielen kan rondrijden zonder om te vallen. Nou, volgens mij kan dat nooit!".

"'t Zou toch best eens waar kunnen zijn", verdedigt Jantsje ongemerkt haar neef. "En als het waar is zullen we er nog wel eens meer van horen."

"Ja", zegt Etje, "misschien rijdt Lucas Britzel nog wel eens door Makkum op zo'n ding!"

Bij het idee dat die deftige mijnheer Britzel als een evenwichtskunstenaar op een velocipède door Makkum zou rijden moeten de meisjes vreselijk lachen.

Ze drinken hun limonade op, wat hun heerlijk smaakt, want de warmte van de dag hangt nog steeds in de Sociëteit. Na nog één dans besluiten ze naar huis te gaan.

Als ze even later buiten lopen is het nog zoel buiten. Uit de huizen straalt geen licht meer, het is al bij twaalven. De dag begint morgen weer vroeg, voor Jantsje in het Weeshuis, waar ze naaister is, en voor Etje in de bakkerij van haar vader.

-0-0-0-0-0-0-

De volgende avond op de Sociëteit hebben de spelers van De Bruid er weer echt zin in na het succes van de vorige avond. Iedereen is al aanwezig, behalve Sipke. Juist als men zich af gaat vragen waar hij blijft, komt hij binnen. Met zijn gebruikelijke bravour begroet hij haar met "Zo, lieve nicht!", terwijl hij langs haar heen loopt. Ze draait zich gauw naar de anderen, bang als ze is dat Sipke een opmerking maakt, die haar zal doen blozen. Ze betrapt zich erop dat ze zich tegenwoordig gespannen voelt in zijn nabijheid. Ze durft er met niemand over te praten, zelfs niet tegen Etje, die toch haar beste vriendin is. Ze zou haar gevoel hierover ook moeilijk onder woorden kunnen brengen. Zou ze er eens met tante Boukje over kunnen praten? Deze kent hen beiden goed. Ruim een jaar geleden woonden Sipke en zij nog bij haar in huis. Toen was er nog niets aan de hand. Is Sip intussen veranderd? Of zijzelf misschien? Ze is blij dat de repetities een paar maanden stoppen, dan ziet ze Sipke ook niet meer zo regelmatig.

Het stuk wordt ook deze avond weer met vuur en verve gespeeld en ze vinden allemaal dat het zelfs nog beter ging dan de avond ervoor.

"Multatuli zou trots geweest zijn als hij ons zijn stuk had zien spelen!", veronderstelt Klaas Hoogeveen.

"Dat weet ik zo net nog niet", zegt Sipke. "Na zijn Indische jaren zal hij echt dit soort toneelstukken niet meer schrijven. Hij zet zich in tegen onrecht en vooroordelen en daar schrijft hij nu alleen nog maar over."

"Toch vind ik De Bruid een goed stuk", zegt Etje. "Jij toch ook, anders zou je er niet in spelen!"

"Ach, het is een stuk als veel andere. Toch zou ik liever in een realistischer stuk spelen, zo uit het leven gegrepen! Of misschien wordt zijn boek 'Max Havelaar' nog wel eens tot toneelstuk bewerkt."

"Misschien over honderd jaar!", grapt Klaas. "Ik speel het liefst in een blijspel. Ik hoorde vanavond tijdens De Bruid ook af en toe gesnotter. Ik vind tranen best, maar dan wel van het lachen".

De dansvloer is intussen vrij gemaakt en de muziek begint te spelen. "Zeg Jantsje, we blijven toch nog wel even bij het dansen?", vraagt Etje. Ze weet het antwoord eigenlijk al. Haar vriendin is toch net zo dol op dansen als zijzelf?

"Natuurlijk", antwoordt Jantsje enthousiast en Klaas staat al naast haar.

"Wat vinden jullie toch aan dat terengetrap?", informeert Sipke.

"Ik vind het heerlijk als je tenminste een danspartner hebt, die in de maat blijft!", vindt Jantsje.

"Dat is zeker een hint op mij?", informeert Sipke, die zelf wel weet dat hij geen maatgevoel heeft. "Ik zal het je niet aandoen om je ten dans te vragen".

"Bedankt namens mijn tenen!", lacht Jantsje en wil met Klaas weg dansen, maar Sipke houdt haar tegen.

"Wanneer zien we je weer eens? Tante Boukje vroeg ook nog naar je. Ze had je al de hele week niet gezien!"

"Ik zie nog wel!", Jantsje doet wat ontwijkend.

"Kom je nu of kom je niet?", vraagt Sipke autoritair.

"Wacht maar rustig af!", zegt ze plagend. "Je ziet me wel!". Ze draait zich om naar Klaas.

Als ze later met Etje naar huis loopt, haalt Sipke hen in. Jantsje verbaast zich, dat Sipke al zo vroeg weg is uit de Sociëteit, meestal hoort hij bij de laatsten. Etje informeert bij Sipke, of hij denkt dat er in het volgende stuk ook weer een rol is voor haar. Sipke dacht van wel en zij verheugt zich al bij voorbaat.

"Wel niet de hoofdrol, want daar heb ik al iemand anders voor!" zegt Sipke, in het midden latend of hij Jantsje bedoelt. Ze voelt wel aan, dat hij een reactie van haar verwacht, maar ze houdt haar mond. Ze geeft Etje een knipoog. Deze begrijpt het en zegt ook niets. Jantsje heeft een binnenpretje. Ze doet net of het haar onverschillig laat wie de hoofdrol krijgt en begint over een ander onderwerp.

"Klaas vertelde, dat hij een oproep gekregen heeft voor de Nationale Militie!"

Sipke negeert haar nieuwste en zegt: "Ben je dan helemaal niet nieuwsgierig?"

"Hoe Klaas het uniform zal staan? Ja, natuurlijk!"

"Ach jij, je weet wel wat ik bedoel!"

"Ja, ik weet wat je bedoelt, nee, ik ben niet nieuwsgierig wie de hoofdrol krijgt: ik wacht rustig af!"

Sipke, die dit antwoord niet verwacht heeft, zwijgt van de weeromstuit. Jantsje, wetend dat Sipke meestal het laatste woord heeft, weet een triomfantelijk glimlachje niet te onderdrukken. Ze draait zich wat van Sipke af, zodat hij het niet zien zal.

Als Etje thuis is en ze samen verder lopen vraagt Jantsje: "Wat stapte je vanavond vroeg op, dat ben ik niet van je gewend!"

"Ik vond het maar warm binnen en ik wilde nog even langs de zeedijk lopen. Ga je soms mee, het is nog zo lekker buiten!"

"In het donker zeker! Nee, ik ga naar huis. Mijn moeder zou nog op me wachten als het niet te laat werd."

"Ja, dat deed mijn moeder ook vaak toen we nog maar samen waren", zegt Sipke, ineens heel ernstig.

"Ik kan me je moeder niet meer zo goed voorstellen, want ik was nog maar vijf jaar, toen we vanuit Baard hier kwamen wonen en zes of zeven, toen je moeder stierf. Ik heb haar dus maar kort meegemaakt. Ik heb natuurlijk wel over haar gehoord. Tante Boukje vertelde eens, dat ze, voor ze met je vader trouwde, goed op het schrijven van haar handtekening geoefend had om de trouwakte te kunnen tekenen."

"Ja, dat was zo. Ze kon eigenlijk nauwelijks schrijven. Je weet, haar meisjesnaam was Blom, maar ze wilde het eens deftig doen en toen heeft ze haar naam verhollandst en met 'Bloem' ondertekend, T.O. Bloem."

"Heeft ze je dat verteld?"

"Nee, maar onze kleindochter denkt dat het zo gegaan is. Zij heeft in onze familiepapieren gesnuffeld en de handtekening van haar overgrootmoeder zelf gezien!"

"Wat praat je nou toch voor een onzin, Sip, je kunt ook nooit eens serieus zijn! Ha, ha, weet je dan soms ook hoe mijn moeder getekend heeft?"

"Ja, dat weet ik, ze heeft helemaal niet getekend, want ze kan niet schrijven, zelfs haar handtekening niet!"

"Hoe weet jij dat nou? Dat vertelt ze aan niemand! - Nou ja, ik ben thuis, welterusten Sip, ik ga maar Droom maar van je kleindochter!"

"Ook de jouwe!"

"Healwizeling!", mompelt Jantsje, geïrriteerd over zulke onzinverhalen. Ze duwt de deur open, die haar moeder al op een kier gezet heeft en verdwijnt het huis in.

Sipke loopt grinnkend verder.

.....

Natuurlijk, Jantsje had gelijk, een onzinverhaal! Maar dat van die handtekening van overgrootmoeder Teede Blom klopte wél!

Teede tekende zo:

T. O. Blom

Haar vader zo:

T. O. Blom

In de Bolswarder Courant van februari 1871 stond de volgende reactie over het stuk. Het was zeker nog niet de gewoonte om de spelers te beoordelen naar hun spel. Wél wordt in de bombastische stijl van die tijd de inhoud van het stuk onder de loupe genomen. Een spel van goed en kwaad, waarin het goede natuurlijk altijd overwint!

Citaat:

Makkum, 20 Februarij 1871

De in de vorige krant geannonceerde voorstelling van het Reciteer-Collegie "De Vriendenkring" alhier, waarbij werd opgevoerd "De Bruid daar boven" van Multatuli, liep in de beste orde af. Een vrij talrijk publiek gaf den eersten avond blijken van belangstelling en ook den tweeden avond toen de voorstelling publiek en tegen lagere entré was opengesteld werd de zaal niet onbezocht gelaten, terwijl dien avond ook aan minder gegoeden gratis toegang door de directie werd verleend.

't Zal niet noodig zijn hier in 't breede uit te weiden over 't schoone en edele dat ons in dit toneelspel wordt aangeboden. De naam Multatuli is reeds voldoende om iets goeds te verwachten. Hoe schoon blinkt niet het karakter van een Holm, die de grootste en dierbaarste opoffering niet te zwaar achtte waar het het heil van de naaste gold, uit - tegenover dat van een Frans en Karel van Bergen, die zich niet schaamden misbruik van zulk een opoffering te maken. Hoe heerlijk werd niet de deugd beschermd en ten glorie verheven door de karakters Weller, van Wachler en Buis, hoe kampten ze niet tegen Mevr. van Wachler die adel en aanzien boven deugd wilde verheffen. Maar gesteund door Carolien die pal stond en door reine liefde bezielde werd, gelukte het hun de deugd te doen triomfeeren, de ondeugd daarentegen aan de schandelijkste verachting ten prooi te geven. Kortom, als door het schilderen van zulke karakters, opvoeders en bezoekers het goede als een voorbeeld ter navolging, het kwade ter afschuiving versterkt, twijfelen we niet of genoemd collegie zal de zelfvoldoening smaken, door de opvoering van dit stuk tot de zedelijke vooruitgang van onze plaats te hebben medegewerkt, en aangezien we aannemen dat zedelijke vooruitgang een eerste bron voor ware godsdienst is, is het ons duister gisteren (19 Februarij) van den kansel in de groote kerk de uitdrukking "het zedenbedervend komediespel" te hooren.

Wij kennen de redenen die tot het doen van zulke uitdrukkingen aanleiding geven niet. Zou het zijn dat de kern der "ware geloovigen" zich er zoozeer door gekwetst gevoelt? Zouden zij daarom alleen de komedie zedenbedervend noemen, omdat het komedie is? Hoe het zij we betreuren het die onbekookte veroordeling uit den mond te hooren van iemand, die zeker zelf nooit de moeite zal genomen hebben, den inhoud der opgevoerde stukken te onderzoeken.

Dank daarom het collegie dat ons steeds op iets nieuws en iets iets dergelijks vergastte en geen moeite ontzag. Wij sporen het aan op den ingeslagen weg voort te gaan en zouden gaarne zien dat het veele leeraars ten voorbeeld moge strekken, die hunne gemeente steeds op oude kost onthalen en niet zelden hunne ambtsbezigheden verwaarloozen.

Oranjefeest in 1874

Makkum heeft zich in het verleden een reputatie opgebouwd in het op grootse wijze vieren van Oranjefeesten. Zo ook toen, in 1874 bij het Zilveren Kroonfeest van Willem III. Ter gelegenheid hiervan werd de aankomst aan het strand te Scheveningen van Willem I nagespeeld, maar dan aan het strand van Makkum.

Pake speelde hierin de rol van Willem I. Hij was bovendien president van de feestcommissie. Ook droeg hij 's-avonds in de Societeit een gelegenheidsgedicht voor, dat gemaakt was door de Makkumse predikant Ilcken. En dan te bedenken dat hij 13 jaar later wegens majesteitsschennis ten opzichte van Willem III in de gevangenis zou belanden.

Het programma van die dag is bewaard gebleven:

En de man die koos een vrouw...

In april 1878 trouwden Pake en Beppe; ze waren 39 en 27 jaar oud. Nog geen half jaar later overleed de vrouw van Beppees halfbroer, Wiebe Kroontje. Diens jongste dochter Grietje, vier jaar oud, kwam toen bij hen in huis wonen. Beppe was in verwachting van haar eerste kind. Zoontje Frans werd geboren, maar overleed vijf weken later. Na een klein jaar werd er een dochtertje geboren, Boukje genoemd. Het was gebruikelijk om de eerstgeborene dochter naar de grootmoeder van moeders kant te noemen, maar Beppe zal best reden gehad hebben haar dochter naar haar tante in plaats van naar haar moeder te vernoemen. Het zegt wel iets over de goede relatie tussen tante en nichtje, denk ik. Een volgende dochter werd trouwens wel Hiltje genoemd. Na Boukje kwamen er nog vijf kinderen.

Pake en Beppe woonden in Makkum in diverse huizen. Hun vierde behuizing was aan de Wijde Steeg, nu Middenstraat geheten. In dit huisje zijn Jaap en ik binnen geweest. Het aardige was, dat dit huisje - meer dan honderd jaar later - nog niet veel veranderd was. Alleen de bedstede in de kamer was er niet meer, maar we dachten dat de keuken nog wel in de staat van toen geweest moet zijn: een erg laag aanrecht van een materiaal dat nog vóór het graniet kwam. Mijn grootouders hebben er met vier kinderen gewoond en mijn vader was op komst, maar werd in hun volgende huis, aan de Waagsteeg geboren. Ik hoorde mijn vader wel eens zeggen, dat hij onder de rook van de Aardewerkfabriek was geboren; over het klokgeklingel van de Waag heb ik hem nooit gehoord en dat was nóg dichterbij!

Pake werkte in die tijd als scheepstimmerman en Beppe was naaister in het Weeshuis. Als Beppe zich - b.v. op een donkere avond - wel eens weg liet brengen door één van de heren van het Weeshuis - straatverlichting was er nog niet - dan mochten ze haar niet tot vlak voor de deur brengen. Pake was namelijk erg jaloers en als hij haar met een man zou zien, kreeg ze wat te horen. Hij dacht dan onmiddellijk dat ze iets met zo'n man had.

Op een gegeven moment wordt er in de papieren van Pake als zijn beroep vermeld: boekhandelaar. Wij weten niet beter of hij is begonnen als pikjongen, dan scheepsbouwknicht en daarna scheepstimmerman, later met een eigen kleine werf. Zou hij het toch een poosje in de boeken geprobeerd hebben? Wij nemen aan dat Pake veel kennis door het lezen van boeken heeft verkregen. Dat hij een boekenliefhebber was staat dus buiten kijf. En wat is er mooier dan van je hobby je beroep te maken? Jammer voor hem, maar van een boekencarrière is niets terecht gekomen, want hij is weer geëindigd als scheepstimmerman.

Hoe dan ook, Pake was erg gevat en kon zich verbaal goed uitdrukken. Hij schreef brochures, gelegenheidsgedichten, verweer- en verzoekschriften, voor zichzelf, maar ook voor anderen. Dat was in die tijd voor een arbeiderszoon wel bijzonder. Dat vond hijzelf kennelijk ook; dat valt wel op te maken uit enkele brochures van zijn hand. Uit drie verschillende citeer ik Pake, schrijvend over zijn dorpsgenoten:

1. 'een goedaardig, doch weinig ontwikkeld man, die waarschijnlijk nooit wetenschappelijke lectuur heeft gelezen, Spiritualisme en Darwinisme laten hem koud.'
2. 'een braaf, eerlijk, oppassend, doch niet ontwikkeld werkman'
3. 'eenvoudige, goedaardige, doch minder ontwikkelde mensen'

Hij benadrukt wel elke keer weer de geringe ontwikkeling en de eenvoud van de mensen, waarvoor hij het in zijn brochures tóch opneemt. Hij haalt er zelfs zijn eigen - misschien wel - recente belangstelling voor Darwinisme en Spiritisme bij, terwijl dat in de bewuste context helemaal niet ter sprake kwam. Hij komt hierdoor wel erg zelfingenomen over en je gaat je zelf afvragen of hij die bewuste brochures niet heeft geschreven ter meerdere glorie van zichzelf. Maar een feit blijft dat hij zijn kennis door zelfstudie heeft verkregen.

In hetzelfde jaar dat Domela Nieuwenhuis, een socialistisch politicus, wegens majesteitsschennis in de Utrechtse gevangenis doosjes voor een stijfselfabriek plakte, deed Pake iets dergelijks in een Friese gevangenis wegens hetzelfde delict. Volgens de familie verhalen zou dit geweest zijn in de tijd dat Beppe beviel van een tweeling. Bij het nazoeken bleek dat de veroordeling was gedateerd 5 december 1887, waarmee duidelijk werd dat Pake wel bij de geboorte van zijn tweeling - twee maanden eerder - was geweest. Zijn handtekening stond trouwens op de geboorteaktes.

Je hoefde in die tijd niet zo heel veel ten nadele van het Koninklijk Huis te zeggen om in de gevangenis te belanden. Honderd jaar daarvoor werd je trouwens gezeseld en verbannen als je danste op de tonen van het Wilhelmus (dit las ik, maar wat voor dans moet dat niet geweest zijn!) of het glas op de Prins hief. Maar ja, toen waren we dan ook door de Fransen bezet!

Plaatsgenoot L.P. de Boer herinnerde zich in het boek 'Sier en Sied fan Wunseradiel':

'Sipke heeft in mijn jongensjaren, zo rond 1888, ook eens met het Gerecht te doen gehad, maar hij is vrijgesproken. Hij had in de tapkamer van 'De Zwaan' bij het nieuwe portret van de Koning gezegd: "Het heeft wel iets weg van een aap!" De slimme kwast zei bij het verhoor: "Ziet mijne Heren, dat portret was zo slecht uitgevoerd, dat het ene belediging voor Zijne Majesteit was. Niet de Koning, maar het lelijke portret verontwaardigde mij."

Ik neem aan dat Pake op een handige manier geprobeerd heeft zijn straf te ontlopen, waarschijnlijk zelfs op deze manier, maar we vonden in het Rijksarchief toch de schuldverklaring door de Arrondissementsrechtbank te Leeuwarden 'aan het misdrijf van opzettelijke belediging den Koning aangedaan' en de veroordeling tot een gevangenisstraf van drie maanden, alsmede de kosten van het geding, t.w. f 10,47. Dat lijkt nu een luttel bedrag, maar in die tijd betekende het twee weken loon. Je vraagt je af hoe Beppe in die tijd rondgekomen is met vier kleine kinderen, waarvan mijn vader toen de jongste was (zijn tweelingzusje was toen al overleden).

Als hekeldichter maakte hij het volgende rijm over een dorpsgenoot, die wat buiten zijn boekje gegaan was:

FRODNEGTUL.

Vrienden, 'k zal een man U melden,
t Is een knaap wel zes voet lang,
't Sieraad van de vrome helden,
Ja, zoo'n reed'naar hoort men zelden.
Doch bedaar wat, weest niet bang.

In het dorpje Oppenhuisen,
Speelde hij voor Meestersknecht,
Maar daar was het spoedig 'muizen',
Want hij ging zijn baas bepluizen,
Zoo de booze wereld zegt.

Van daar ging hij naar Folsgaere,
Had een ongeluk: Wat spijt!
Steeds vertrouwend op zijn 'Heere'
Gaf hij blijken van de leere:
Dat het vleesch aan zwakheid lijdt.

Op ons plaats sloeg hij zijn oogen,
Zette met der woon zich neer,
Was hij ook wat krom gebogen,
Onrecht zegt ge? dat is logen,
Hij is van de zuiv're leer.

Spoedig had hij in het Noorden
Een betrekking drie kwart nul.
Allen die den reed'naar hoorden
('t Klonk tot buiten Surich's oorden)
Riepen: Leve frodnegtul! *

Zelfs de meisjes in de scholen
Hoorden naar zijn vrome taal:
Maar zij vroegen soms verholten:
Zou die man ons ook doen dolen?
Hij is wel wat erg brutaal!

Maar wat spijt! Slechts eene rede,
Wilskracht was het dat hij schraagt.
't Woord bracht zijn ontslag weer mede,
Had hij met zichzelf geen vrede
Hij werd uit de keet gejaagd.

Daarna droomde hij visioenen
Hij de vrome, looze guit,
Stond niet vast meer in de schoenen,
Zelfs op Laanzicht de kalkoenen
Floten zijne preeken uit.

Nu werd onze maat diaken
En hij zwoer bij 't smidsevuur
Die mij 't werk niet laten maken,
'k Zweer het hun, ik zal ze raken,
'k Klaag ze aan bij 't Kerkbestuur.

Spoedig was de prooi gevonden,
't Was geen klant, dus zeer geschikt,
Niemand zou zijn doel doorgronden,
Eén in d'afgrond van de zonden.
Ieder die dan 'amen' knikt.

't Kwam nu voor de Klassikalen.
Geen getuigen kwamen op.
Wou hij ze met geld betalen
De partij moest zegepralen,
Na het vonnis kwam de strop.

* Om niet al te persoonlijk te worden had hij de naam van de gehekelde omgedraaid.

Pake met zijn oudste
kleinzoon Henk - 1909

Beppe, ca. 1903

In 1891 schreef Pake een brochure 'Adam's vloek', waarin hij de onderdrukking van een medemens - dorpsgenoot Adam - aan de orde stelde:

Citaat: 't Was nog donker op de Zondagmorgen van een der eerste dagen van Januari 1891. De klok van het kleine zeeplaatsje Makkum had ook nog geen zeven uur geslagen. De lang aangehouden vorst had plaats gemaakt voor een plotseling ingevallen dooi, waardoor de straten in spiegelgladde ijsbanen werden herschapen.

Pake schrijft dan over Adam, die op weg was naar Rooie Janus, degeen die het toezicht op de straten had en aan wie Adam wilde vragen of er soms zand gestrooid moest worden. Hij wilde wel een paar kwartjes verdienen om zijn gezin met zes kinderen van brood te kunnen voorzien. Janus ligt echter nog in zijn 'legerstee' en Adam wordt van de deur weggevoelkt 'met een krijsende stem, niet ongelijk aan dien van een kerkuil'.

In diezelfde januari-maand, waarin Pake de brochure schreef, werd in Bolsward, niet ver van Makkum, mijn moeder geboren en ik kan me herinneren dat mijn moeder vroeger vertelde in zo'n vreselijk koude winter geboren te zijn. Ook in een ander artikel uit die maand las ik: 'Sneeuw en ijsschotsen hadden het landschap in een woestenij veranderd.'

Het was ook dezelfde winter waarin Griet Kroontje vanuit Emmerich de bevroren IJssel overliep!

v.l.n.r.: Piet, Boukje, Bauke, Hiltje, Frans, Theo

Naar Bolsward

In 1896 verhuisde de familie van Makkum naar Bolsward. Dit huis aan de Gedempte Wortelhaven had een aardig trapgeveltje. Toen wij eens op zoek waren naar huizen, waarin onze voorouders gewoond hebben, kwamen we ook bij dit huis en we vonden het in vergelijking met andere, zoals bijvoorbeeld het huisje aan de Wijde Steeg, niet zo klein. Toen we het stonden te bekijken hielp een buurtgenoot ons uit de droom. Dit soort huizen werd vroeger door twee families bewoond, vertelde hij. Eén met de ingang aan de voorkant en de ander met de ingang aan de achterkant.

Bauke ... watervlug!

Toen vader van school kwam heeft hij bij een kruidenier gewerkt als loopjongen. Deze kruidenier, de Haas, was best tevreden over dat 'watervlugge' jongetje van Svbrandy. Mijn vader blijkt dus net zo'n hardloper te zijn als zijn moeder vroeger (het spoor!).

Ik herinner me nog dat vader vertelde, dat er in de winkel van de Haas twee soorten erwten verkocht werden, goedkope en duurdere. Ze lagen in twee naast elkaar staande bakken met een schot ertussen dat aan de onderkant niet doorliep. Een mens wil beduvelid worden, wist die mijnheer de Haas toen ook al.

Hiltje

Deze foto uit circa 1907 is genomen in Bolsward, aan de Gedempte Wortelhaven, die nu het Laag heet.

Op de foto staan Beppe en haar jongste dochter, Hiltje. Beppe staat in het midden van de foto, met gouden kap (zonder muts) en Hiltje staat links voor haar (met gestreepte blouse). Zij was even oud als mijn moeder en ik geloof zelfs dat ze nog bij elkaar in de klas gezeten hebben.

Mijn moeder vertelde wel eens dat zij uit haar klas één van de weinigen was, die naar school schoenen droeg en geen klompen.

Als ze met haar vriendinnetjes onderweg naar school was en ze wilden water drinken aan de pomp, dan gebruikten ze hun klomp als kroes. Moeder dronk dan uit de klomp van één van haar vriendinnetjes. Nu is het opvallend dat bijna iedereen op deze fotot wel schoenen droeg, waaruit valt op te maken dat iedereen zich op zijn zondags had uitgedost om op de 'kiek' te gaan. Dat is ook te zien aan de kraakhelder witte schortjes, die o.a. de kindertjes vooraan dragen.

Het huis met het trapgeveltje (links op de foto) is het huis waar de familie Sybrandy van 1896 tot 1910 heeft gewoond. Van hieruit zijn ze naar Rotterdam vertrokken.

Theo, de jongste

Mijn moeder kon zich later nog goed herinneren vanuit de tijd dat ze in Bolsward woonde, dat ze - in de klas - Theo als klein jongetje op het schoolplein zag spelen. Ze vertelde, dat Theo altijd een strooien hoedje droeg en op het jeugdfotootje van hem hieronder is dit te zien.

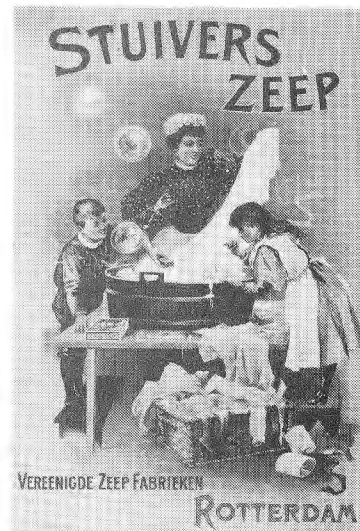
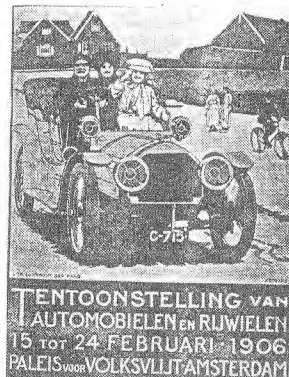

De wereld waarin mijn grootouders leefden was klein. Voordat ze naar Rotterdam verhuisden, zullen ze Friesland niet uit geweest zijn. Maar al reikte hun horizon niet ver, zij verbreedden die wel door te lezen over de dingen, die er in de wereld gebeurden. Niet alleen mijn grootvader interesseerde zich daarvoor, ook mijn grootmoeders belangstelling ging verder dan huisvrouwenpraat. Zelfs toen ze al op hoge leeftijd was, waren er jonge mensen die nog graag een discussie met haar aangingen.

Zij hebben de begintijd van de 'Verlichting' meegemaakt: verbreiding van juistere begrippen op velerlei gebied, bestrijding van vooroordelen en onzelfstandigheid; de aandacht voor de medemens werd gedifferentieerder en ook de vrouwenemancipatie won al geleidelijk veld. Genoeg onderwerpen dus voor een geïnteresseerd mens om over na te denken. Mijn grootvader verdiepte zich vooral in de maatschappelijke problemen, die al eeuwenlang mensen in de ellende stortten, zoals armoede en oorlog.

Een interessante tijd om al die nieuwe waarden tot leven te zien komen, nieuwe perspectieven te zien ontstaan. Mijn grootouders zullen deze nieuwe ontwikkelingen op de voet gevolgd hebben en mijn grootvader zal menig pamfletje geschreven hebben met bijval over positieve ontwikkelingen of protest over menselijk wanbeheer, want er moest nog heel wat gebeuren om tot een betere maatschappij te komen.

Ook de traditionele dingen van alledag veranderden. Door de groeiende internationale contacten kwamen nieuwigheden uit het buitenland, van voorverpakte levensmiddelen in de winkels tot grote, indrukwekkende tentoonstellingen toe. De fotografie werd voor iedereen en de geneeskunst ging met sprongen vooruit, om maar een paar willekeurige dingen te noemen. Door het ruimere aanbod van producten begon ook de reclame een grotere plaats in te nemen. Hiervan enkele voorbeelden.

Pake later

Tot voor drie jaar wist ik eigenlijk nog maar weinig over mijn grootvader. Twee jaar voor mijn geboorte is hij overleden, dus wat ik wist was uit overlevering.

Voorzover ik me kan herinneren hoorde ik van mijn vader alleen de leuke dingen over zijn vader. Misschien is hij hem na zijn dood wat gaan idealiseren. Mijn vader zal toch zeker geweten hebben dat zijn moeder niet zo'n gelukkig leven had met Pake. Riet vertelde dat haar vader Pake minder hoog had zitten dan de mijne. Oom Theo koos duidelijk voor Beppe. Dat was in de tijd dat Pake de idealen van zijn jeugd verlaten had en alcohol was gaan drinken. In wat voor mate is me niet bekend. In ieder geval dronk hij toch wel zoveel, dat, als reactie hierop, de meesten van zijn kinderen geheel onthouder zijn geworden en sommigen zijn dit hun hele leven gebleven.

In een verjaarsbrief voor mijn vaders 50ste verjaardag schreef Beppe:

Citaat: Wel gefeliciteerd met de geboortedag van Bauke. Een halve eeuw lang is die dag altijd bijzonder in mijn herinnering gebleven. Ik heb wel eens gedacht: zou de zon voor mij wel schijnen? Toch is mij gebleken dat dat wel zoo is geweest, wat mijn oude dag nu zo genoegelijk maakt. En lieve kinderen waar ik U allen dankbaar voor ben.

Deze brief schreef ze toen ze 86 jaar oud was. Pake was toen 13 jaar dood. Er blijkt uit deze brief wel dat Pake de 'zonsverduistering' was!

Beppe was lief en aardig, maar bepaald geen doetje, wat geëmancipeerd zelfs. In een brief aan pleeg-kleindochter Maaïke verbaast zij zich erover, dat alleen mannen het eens zijn met haar mening, dat de zindelijkheid op het huis door de huisvrouwen zwaar overdreven wordt. Met dat eeuwige gepoets kan zij zich niet erg vinden. Nu moet ik zeggen, dat ik het wel aardig eens ben met haar uitspraak, vandaar dat in onze huiskamer een tegel hangt met de navolgende tekst:

This house is clean enough to be healthy
and dirty enough to be happy.

Dat het huwelijk niet harmonisch was kan ook gelegen hebben aan het feit, dat ze beiden nogal persoonlijkheden waren; Beppe was niet het in die tijd veel voorkomende type van het volgzame vrouwtje. Er waren wel andere dingen dan het huishouden, die haar interesseerden.

Maar, al zal Pake geen gemakkelijke echtgenoot geweest zijn, dat sluit niet uit, dat hij een goede vader geweest kan zijn. Hoe dan ook, mijn vader had wel een zekere verering voor Pake. Vader kon op gezette tijden voor zich uit zitten te staren en dat ontaardde dan in een binnenpretje. Mijn moeder wist dan precies wat zich in mijn vaders hoofd afspeelde en zei: "Vader zit weer te 'gnize', hij denkt aan vroeger!" Zij had het meestal bij het rechte eind, want prompt kwam er dan een verhaal van vroeger, vaak over Pake, hoe slim hij was, hoe handig hij dit of dat aangepakt had en anders wel een of ander anekdotisch verhaal.

Al jong was Pake een overtuigd socialist met grote idealen, die hij ook uitgedragen heeft. Ook was hij toen nog geheelonthouder, hetgeen bij die idealen paste. Het socialisme stond hier trouwens nog in de kinderschoenen; het ontbrak de arbeiders over het algemeen aan geestelijke ontwikkeling, waardoor er zich geen klassebewustzijn kon ontplooiën. Pake was zich hiervan terdege bewust, zoals uit sommige van zijn brochures blijkt.

Mijn moeder kon wel met haar schoonvader opschieten en toen Beppe eens met tante Hil voor een weekje naar Friesland ging, nam moeder de Sybrandy-huishouding waar en heeft toen voor Pake en de 'jongens' gezorgd. Dat was in de tijd dat deze nog thuis woonden.

Mijn moeder, die enig kind was en daardoor slecht tegen plagen kon, heeft het goed doorstaan ondanks de pestgrage Sybrandy's. Ze waren wel zo wijs om hun plagerijtjes in die week op te schorten om hun keukenprinses niet tegen zich in te nemen.

Ik weet nog dat moeder bewondering had voor Pake zijn voordrachtskwaliteiten. Op gezette tijden gaf hij in familie- en vriendenkring zijn declamaties ten beste, zoals bijvoorbeeld 'Eliza's vlucht', ik dacht uit de Negerhut van Oom Tom. Hierover vertelde moeder, dat door de intensiteit van zijn voordracht zij Eliza van schots naar schots zag springen.

Het podium was de bedstede in hun woonkamer en het publiek een kamer vol mensen. Het scheen er altijd heel gezellig geweest te zijn. Beppe troonde achter een grote ketel chocolademelk en iedereen was welkom. Zij hadden veel vrienden, vaak Friezen, want het bloed kruipt nu eenmaal toch waar het niet gaan kan. Mijn grootouders van moeders kant waren ook vaak van de partij.

Ik vroeg tante Maaike (Bepes pleegkleindochter) eens wat voor man Pake nu eigenlijk geweest was. Uit eigen herinnering wist ze niet veel over hem, want ze was nog maar een kind toen de Sybrandy's uit Friesland vertrokken. Beppe en Pake woonden toen al in Bolsward en zij in Makkum. Beppe kwam dan wel naar Makkum, maar zonder Pake. Ze kende dus Pake nauwelijks. Later heeft ze wel met haar broer Simon bij hen gelogeed. Ze vertelde: hij had een scherpe tong en ze was eigenlijk een beetje bang voor hem. Ze herinnerde zich wel, waarschijnlijk uit de verhalen van haar moeder, dat men zich afvroeg waarom Beppe eigenlijk met Pake getrouwd was. Beppe en haar pleegdochter Griet waren erg vertrouwd met elkaar en ik denk dat Griet wel het beste geweten heeft wat er aan dat huwelijk wrong.

Door alle informatie die ik zo voor en na over Pake gekregen heb, heb ik zo mijn eigen conclusie over hem getrokken. Hij heeft zeker kwaliteiten gehad. Door zelfstudie heeft hij zijn kennis fors uitgebreid. Hij was een bevlogen socialist en was goed van de tongriem gesneden. En wat betreft zijn artistieke kwaliteiten: hij speelde in het amateurtoneel vaak hoofdrollen, alsook regisseerde hij toneelstukken. Maar, hij zal geen gemakkelijk mens geweest zijn.

Ondanks zijn verworven kennis is hij niet ver op de maatschappelijke ladder gestegen. Hoewel hij in 1896 voor zichzelf een botenwerf begonnen is, zal dit - door gemis aan zakelijk inzicht - niet veel vooruitgang gekend hebben. Misschien waren zijn verwachtingen veel hoger geweest en was hij teleurgesteld. Wel heeft hij nog geprobeerd het roer om te gooien, door zich te bekamen in het vak van boekhandelaar. Door zijn belezenheid was dat een voor de hand liggende keus, maar hij had op dat moment een gezin met vier kinderen en

geen geld, zodat dit streven tot mislukken gedoemd was. Toen hij uit Friesland vertrok moest hij wel datgene opgeven waarmee hij vertrouwd was, zijn werk (het werfje) en zijn geboortegrond, waar hij 72 jaar van zijn leven had doorgebracht.

Dat hij zijn botenwerfje op moest geven was trouwens force majeure. De huur was hem opgezegd en hoewel hij er alles aan gedaan had om deze beslissing terug te draaien, mocht dit niet baten. Pake voelde zich tegengewerkt en schreef aan de Gemeenteraad:

Citaat: 'Is mijn vakafkomst te gering? Welnu, handel en nijverheid staan met dit vak in nauw verband. Zelfs Czaar Peter schaamde zich niet om mijn gereedschap te hanteeren en had Noach bijl, dissel en zaag niet ter hand genomen, dan had hij zijn schatten niet kunnen verzamelen.'

Naar Rotterdam

Toen Oom Jaap en tante Bouk in 1910 naar Rotterdam gingen, besloot de hele familie dit voorbeeld te volgen. Er waren tenslotte vier jongens in het gezin, die aan het werk moesten. Een paar zullen misschien in Bosward al werk gehad hebben, maar het zal slecht betaald zijn geweest. In de stad was meer werk en de lonen waren hoger, dus wat lette hun! Pake was in die tijd 71 jaar en Beppe nog net geen zestig. Zij huurden een huis in Kralingen, de Palestinastraat, waar ze tien jaar zouden blijven wonen.

In de begintijd in Rotterdam begon de familie een waterstokerij, eigenlijk bedoeld voor Beppe en de jongens konden dan in hun vrije tijd helpen bij het zware werk. Mijn vader werkte in continudienst bij de Rotterdamse Drinkwaterleiding en was daardoor vaak overdag vrij. Maar het lukte toch niet de zaak draaiende te houden. Frans en Theo hadden werk gevonden bij Wilton-Feijenoord, Piet was een timmermanswerkplaats begonnen op de Korte Kade en tante Hil werkte in het huishouden.

Pake had een stukje grond gehuurd aan de Kralingse Plas en maakte daar roeiboten. Dit stelde qua inkomsten niet veel voor, maar misschien dacht Beppe wel: 'Hij is tenminste van de vloer!'

Hij overleed toen hij 86 jaar oud was.

Beppe later

Nadat Pake overleden was heeft Beppe nog 18 jaar zonder hem geleefd. Frans, haar oudste zoon, woonde bij haar. Ze had nog steeds veel aanloop, ging met haar tijd mee en sprak weinig over het verleden.

Ik realiseerde me pas kort geleden dat ze al 80 jaar was, toen ik vijf was, een leeftijd waarop je je dingen gaat herinneren. Dit blijkt althans uit het volgende. Ik vertelde eens aan Riet, dat ik me kon herinneren eens bij tante Bouk op zolder te hebben geslapen toen ik nog een kind was. Riet wist onmiddellijk wanneer dit geweest was: 25 maart 1931, op Bepes tachtigste verjaardag. De hele familie was er en ons gezin, dat toen nog in Crooswijk woonde, is blijven slapen. Het zal best een heel feest geweest zijn, maar van dat feest herinner ik me niets, alleen het slapen.

's-Zondags gingen we regelmatig bij Beppe op bezoek en dat was altijd heel gezellig en vertrouwd. Beppe ging nooit aan je voorbij en was altijd vol belangstelling. Ik weet nog dat, als ik een nieuwe jurk aanhad, ze altijd even aan de binnenkant naar de afwerking keek. 'Wat kan je moeder toch mooi naaien!', zei ze dan. Zelf was ze ook naaister geweest, vandaar!

Heel vaak waren Annie en Riet ook bij Beppe en we verdwenen dan al gauw naar de kelder of de tuin om te spelen. Alles kon en mocht bij Beppe, niets was verboden terrein. Nu was dat ook wel te verklaren, want het was bij Beppe in huis wel zo, dat het bekende blinde paard er niet al te veel schade kon aanrichten: Beppe gaf niet veel om uiterlijke dingen. Wél weet ik, dat ik het bij haar veel en veel gezelliger vond dan bij mijn andere grootmoeder. Ze was heel aardig, maar het was te netjes bij haar. Pijnlijk netjes, daar verveelde je je als kind dood.

Deze foto van Beppe is in 1937 gemaakt. Ze was toen 86 jaar.

In 1938, 87 jaar oud, schreef Beppe ook een versje in mijn poëziealbum. Het versje was gemaakt door haar schoonzoon, oom Jaap. Het grappige was dat het in het Fries was:

Citaat: 'Leave Rosa,

Oan mien leave Beppezizzer wil ik hjer op dit pompier,
Nog mien beste winsken skriuwe, al is Beppe ek 80 jier!
enz., enz.'

Beppe heeft, zolang ik me kan heugen, de Haagse Post gelezen, daar was ze heel gek op. Trouwens de hele familie las hem, hij circuleerde van de een naar de ander. Op de achterkant stond een actualiteitstrip en die heette: 'De Daverende Dingen Dezer Dagen Door Ton van Tast.' De soort tekeningetjes herinner ik me nog wel!

Ze correspondeerde wel eens met Pater Henri de Greeve, een bekende R.K. geestelijke in die tijd, bijgenaamd 'De rode Pater'. Ze vereerde hem en zijn lijfspreuk 'Verbeter de wereld, begin bij jezelf', sprak haar erg aan en hing bij haar aan de wand.

Ze was bijziend, maar droeg nooit een bril. Zonder bril kon ze wel lezen, naaien en andere korte afstandkarweitjes doen. Maar op de klok kijken lukte niet, daarvoor gebruikte ze een verrekijker.

Beppe kwam niet veel de deur uit, want ze liep heel moeilijk. Eén keer per jaar kwam ze een paar dagen bij ons logeren, dat was op mijn vaders verjaardag en het was dan echt dubbel feest voor ons. Moeder wilde dan altijd, dat Beppe het heel prettig bij ons zou hebben en ons, kinderen werd dan op het hart gedrukt om geen ruzie te maken in die paar dagen dat ze bij ons was. Vooral Piet en ik konden nogal eens ruziën. Ik denk dat het nog meer aan de vreedzame invloed van Beppe dan aan moeders waarschuwing lag, dat ik me de logeerpartijen van Beppe herinner als het toppunt van gezelligheid. Beppe heeft ons vast een voorbeeldig gezin gevonden.

Beppe hield niet van katten, maar toen ze zag hoe dol wij op onze kat 'Kees' waren, tolereerde ze zelfs dat hij op haar schoot sprong. Als wij hem dan bij haar weg wilden halen, zei ze: 'Ach, dat stomme dier, laat 'm maar!' en Kees nestelde zich dan diepweggezakt in haar langgerokte schoot. Ze is nl. altijd Friese klederdracht blijven dragen.

Tijdens één van haar logeerpartijen heeft ze me eens heel trots gemaakt. Ik zal een jaar of acht geweest zijn, toen ik op school op de handwerkles picootjes had leren haken, dat is een afwerkrandje met puntjes. Ik had dat Beppe verteld en ze vroeg me later of ik iets voor haar wilde doen. Nu, voor Beppe wilde ik wel alles doen! Ze kwam met een katoenen ondermutsje aan, zo één die ze onder haar gouden oorijzer droeg, waar aan één kant een rafelig randje zat. Ze vroeg toen of ik haar uit de nood kon helpen en er nieuwe picootjes aan kon haken. Ik was erg vereerd met die opdracht en ik zal al mijn kunnen wel gebruikt hebben om daar een piekfijn randje van te maken. Beppe was natuurlijk vol lof en gaf me de indruk dat ik van een waardeloos vodge weer een waardevol mutsje gemaakt had. Mijn trots kende geen grenzen, vandaar dat ik het me nog herinner.

Als we, met het hele gezin, bij Beppe op bezoek waren geweest, dan hadden we nog een heel ritueel af te werken. Bij Beppe op de voorkamer woonde 'tante' Pietje. Het was geen familie maar een onderhuurster die toch wel in de familiescene opgenomen was, want onveranderlijk zei mijn vader als we langs haar deur liepen 'Even tante Pietje gedag zeggen.' Na een kort praatje gingen we weer verder en als we buiten stonden, dan was het: 'Even Jaap en Bouk gedag zeggen!' Die woonden in het bovenhuis. Hiertoe klommend we twee lange trappen op en na ook nog een praatje bij hen, konden

we naar huis, tenzij we oom Theo en tante Dien, die naast Beppe woonden, nog niet gezien hadden.

Toen Beppe 90 jaar zou worden stond er de volgende advertentie in de Bolwarder Courant, geplaatst door de Familie Reitsma. Deze, haar negentigste, was haar laatste verjaardag. Elf maanden daarna is ze overleden.

Tante Bouk

Zij zal als oudste dochter uit het gezin wel flink mee hebben moeten helpen in de huishouding, want het gezin bestond toen uit acht personen. Beppe hield niet van het huishouden, terwijl tante Bouk daarentegen er goed mee terecht kon. Ik neem tenminste aan dat dit al jong in haar zat, want ze is later een gedegen huisvrouw geworden.

Toen tante Bouk twintig jaar was (in 1900) en de familie al enkele jaren in Bolward woonde, is Beppe buitenshuis gaan werken, als naaister in het Weeshuis aldaar. Tante Bouk deed toen het hele huishouden. Alle kinderen waren nog thuis en haar jongste broer, Theo, was vijf jaar oud. Dit zal vijf jaar geduurd hebben want in mei 1905 trouwde tante Bouk met Jaap de Boer, die bij de Post werkte en toen besteller was.

De huwelijksfoto van tante Bouk en Jaap de Boer

Hun kinderen Henk en Jannie, zijn beiden in Bolward geboren. Toen Oom Jaap overgeplaatst werd naar Rotterdam, verhuisden ze daarheen en al gauw volgde de hele familie, zoals ik al schreef. Ze maakten daar de Eerste Wereldoorlog mee. Twee jaar na de oorlog kochten Oom Jaap en tante Bouk een pand in Rotterdam-West. Er was woningnood en wat lag er meer voor de hand om ook de familie van die woonruimte te laten meeprofitieren! Oom Theo en tante Dien, pas getrouwd, gingen de eerste etage bewonen en in het benedenhuis kwamen Pake, Beppe en hun ongetrouwde zoon, Frans, te wonen. Zelf namen tante Bouk en oom Jaap hun intrek op de tweede etage plus de zolderetage.

Mijn ouders waren ook net getrouwd, maar woonden in bij mijn moeders ouders. Mijn opa had er voor het huwelijk van zijn dochter altijd streng op toegezien, dat ze 's-avonds om tien uur thuis was. Dit eiste hij ook nog van haar toen ze, getrouwd, bij hem inwoonde. Mijn vader pikte dit natuurlijk niet en ze verkasten óók naar het familiepand. Totdat ze een eigen huis konden huren hebben ze toen bij tante Bouk op de voorkamer gewoond. Ik hoorde van Annie, dat haar ouders er óók gewoond hebben, in de kelder en Annie is er zelfs nog geboren. Vijf gezinnen, allemaal familie, woonden dus in één pand. 't Zal best een gezellige boel geweest zijn! Mijn ouders hebben er trouwens niet lang gewoond en ook tante Hil, Oom Kees en Annie konden gauw een eigen huis huren!

Dertig jaar later hebben mijn ouders wéér op die tweede etage gewoond. Dat was toen Oom Jaap en tante Bouk overleden waren.

Tante Bouk is Beppe altijd blijven helpen; ze waste voor haar, weekte groenten en zal, zeker in de begintijd, gepoogd hebben wat orde te scheppen in het benedenhuis. Overigens denk ik dat oom Frans wel een flink aandeel gehad heeft in de rommeligheid van het huishouden. Ik denk niet dat daar tegen op te boksen was.

Mijn nicht Riet vertelde wel eens hoe gezellig ze het vond tussen de familie in te wonen. Het vergoedde haar enig-kind-zijn wat, die aanspraak.

Oom Frans

Oom Frans was de oudste broer van mijn vader. Hij is altijd vrijgezel gebleven. Toen zijn broers en zussen getrouwd waren, is hij bij zijn ouders blijven wonen en later met Beppe samen.

Oom Frans was een type. Hij was altijd gekleed in een manchester pak en ik denk dat hij maar tweemaal per jaar een das droeg. Op de uitvoeringen van de Friese Vereniging 'Stânfries', waarvan hij voorzitter was, moest hij de inleidende speech houden en dan moest hij in het pak. Het was vreemd om hem zo netjes te zien en ik denk dat hij zich er ook niet zo lekker in gevoeld heeft. Onveranderlijk begon hij zijn speech altijd met 'Freone' (Vrienden!), nooit iets anders.

Soms liep hij met een lege korenaar tussen de band van zijn hoed, dan weer met een veertje. Als je er naar vroeg, dan zei hij bij het eerste: 'Dat is het symbool van welvaart!' en bij het tweede: 'Oh, een gemzeveertje!'

Hij had een hondje, dat hij ieder jaar een andere naam gaf. Nicht Annie wist er nog een paar: Nellie, Pourleka, Rin-Tin, Schnapps, Teun de Klepperman, Welter (naar een toenmalige minister) en Yellow. Oom Frans leerde hem allerlei kunstjes, zoals tellen.

Hij kon, als zijn vader, goed rijmen, alleen wat lankmoediger. Annie kende er nog een paar uit haar hoofd:

Een vriend ging naar het Belgenland,
Met vele franken in zijn hand.
Het laatste nieuws van hem vernomen:
Hij is frank-en-vrij weer teruggekomen!

Naar aanleiding van een Coloradokeverplaag in Amerika rijmde hij:

Van ongewenste vreemdelingen,
Hooft men in Holland vreemde dingen.
Maar is er reden te besluiten,
Om hen met gif te gaan bespuiten?

Mijn oom was toen al milieubewust, blijkt hieruit!

Hij plaagde graag en maakte Annie eens blij: ze zou iets van hem krijgen. 'Wat, Oom?' 'Een Engelse NOTHING!'

Toen we, als kinderen, bij Beppe in de kelder speelden, wist hij altijd wel een gek spelletje, b.v. 'sterren kijken' of 'vliegen'. Bij het eerste moest je door een mouw kijken en je zou een bekende ster te zien krijgen. In plaats daarvan kreeg je een kop water - door de mouw gegooit - in je gezicht. En vliegen? Iemand moest geblinddoekt op een plank gaan staan met zijn handen op de schouders van twee anderen, die net deden of ze de plank optilden, maar ze zakte alleen maar door hun knieën. Degeen die op de plank stond kreeg een gevoel alsof hij opgetild werd, vloog! Ging de blinddoek af, dan stond je nog steeds op de grond.

In het souterrain legden we vanuit het kelderraam een ouwe portemonnaie aan een zwart draadje op straat. Zodra er iemand bukte om de portemonnaie op te rapen, trokken we hem weg. Dolle pret natuurlijk, als het lukte. Dit soort spelletjes leerden we allemaal van oom Frans.

Diverse leden van de familie hadden een "vuurtic"; oom Frans zeker! Lag er een stuk papier in een asbakje, dan was er altijd wel iemand, die er een brandende lucifer bij hield: papier moest branden! Toen Annie eens met Kerstmis een papieren lantarentje voor Beppe gemaakt had, waarin een kaarsje brandde, vloog dit, staande op de schoorsteenmantel, in brand. Niemand kwam in actie. 'Ha, vuur!', dacht men zeker. Pas toen de schoorsteenloper dreigde te verschroeien, doofde oom Frans, die er vlakbij zat, het vuurtje onder het slaken van de kreet: 'Lelijk, lelijk!'

Jaap en ik konden er in onze jonge jaren ook wat van: we waren gek op kaarsstompjes. Eens hadden we een deksel van een blik 'Rinse Appelstroop' (gek, maar dat weet ik nog!) vol met gesmolten kaarsvet, daar een hoop lontjes in gedaan, hard laten worden en toen aangestoken. We schrokken wel even van de enorme vlam, maar vonden het wel prachtig. Toen de vlam gedoofd was ontdekten we een verschroeide cirkel op het houten blad van de schrijftafel, waaraan we zaten. Ik weet niet meer of vader er kwaad over was, maar dat zal wel meegevallen zijn. Leed hij zelf ook niet een beetje aan pyromanie? Zeker weten!

Oom Frans werkte lang voor zichzelf, maar door zijn onzakelijkheid kwam hij geen stap vooruit, wat hem trouwens ook niet deelde. Hij gaf niet om luxe, kleding of uitgaan. Voor een vakantie naar Friesland liep hij zelfs niet echt warm. In een brief van Beppe aan Maaïke schreef Beppe hierover:

Citaat: Frans meent dat hij nog eens naar Friesland wil, maar ik denk dat daar niet veel van zal komen. Hij is maar het liefste thuis, het wordt al een ouwe vrijgezel!

De brief was niet gedateerd, maar ik schat 'm uit circa 1937, dus zal de ouwe vrijgezel toen ongeveer 55 jaar geweest zijn.

In september 1943 maakte hij zich zorgen na een bezoek aan zijn huisarts. Na een griep bleef hij zich beroerd voelen en de dokter schreef hem rust voor en zou proberen een extra rantsoen voor hem te krijgen ('t was oorlog!). Oom Frans schreef in een brief aan mijn ouders: 'Gij begrijpt wel dat deze rust een slecht nummer voor de zaak is.' Hij vroeg zich af hoe hij het financieel zou moeten redden. Ik vermoed daarom dat hij zich nergens voor verzekerd had. Vijf maanden later overleed hij op 61-jarige leeftijd.

Oom Piet

Beppes tweede zoon werd in februari 1886 geboren en Piet Wybren genoemd. Dit was het eerste kind in onze familie tot dan toe, met twee voornamen. Volgens de regels van toen had hij Bauke - naar zijn grootvader van moeders kant - moeten heten, maar zó werd de derde zoon genoemd.

De naam Piet kan ik niet thuis brengen, de naam WYBREN wél! Beppes pleegdochter Griet had een broertje, Wybren, dat kort voor haar moeders overlijden was geboren. Dit jongetje kwam bij zijn grootmoeder (Beppes moeder) in huis. Deze Wybren overleed toen hij nog maar zeven jaar oud was. Beppe was op dat moment vier maanden in verwachting en het kan haast niet missen dat haar vijf maanden later geboren zoon naar het overleden neefje werd vernoemd.

Toen de familie in Rotterdam was gaan wonen is oom Piet aan de Kortekade in Kralingen een timmerwerkplaats begonnen. Nog geen drie jaar later werd hij ziek, tuberculose, en na een lang ziekbed is hij overleden. Hij was pas 27 jaar oud. Beppe heeft later aan haar kleindochter Riet verteld, dat ze hem nog elke dag miste.

Jaap heeft nog lang een kist met timmergereedschap van hem gehad, waar zijn naam op stond. Heel lang geleden had hij die al eens van vader gekregen.

Mijn broer Piet is naar deze oom genoemd: Piet Wybren. Ik denk dat mijn ouders Beppe daar wel een groot plezier mee gedaan hebben.

Mijn vader Bauke

Mijn vader en moeder hebben zeven jaar gelijktijdig in Bolsward gewoond. Als kind kenden ze elkaar dus al. Moeder heeft tot haar twaalfde jaar in Bolsward gewoond, vader tot zijn drieëntwintigste. Zij hebben weer contact gekregen toen de familie Sybrandy in 1910 naar Rotterdam verhuisde. Ze woonden toen beiden in Kralingen, dus ze zullen elkaar daar ontmoet hebben, en anders op de Friese Vereniging. Hun nadere contact schijnt pas begonnen te zijn toen vader in de Eerste Wereldoorlog weer in militaire dienst moest. Het was dan gewoonte dat je af en toe een ansichtkaartje stuurde naar zo'n arme soldaat, als je er althans één of meer onder je bekenden had. Alzo deed moeder en zó is het begonnen.

In hun verkeringsstijd maakte vader ter gelegenheid van hun eenjarige verkering een gedicht op moeder. Hij had het op de wijs van een bekend Fries liedje gedaan, hoewel ik niet weet welk liedje dit was. Toen tante Hil, die thuis in de huishouding hielp, eens vaders pak aan het uitborstelen was, vond ze de tekst van vaders ontboezeming en ze leerde toen de eerste strofen uit haar hoofd. Toen vader op een gegeven moment het liedje liep te neuriën, viel tante Hil in met zijn eigen tekst. Vader zelf kon dit in geuren en kleuren vertellen. Annie kende zelfs nog de tekst uit haar hoofd, althans van het eerste couplet:

Ek wil dy besjongen, myn herteblom,
Like as de fûgels in het wyde rounom.
Ek leerde dy kennen, krek un jier lean,
Wat wie ek gelokkig, mei myn Friezin!

Voor de niet-Friezen een zeer vrije vertaling:

Ik wil voor je zingen, een hartezucht,
Net als de vogels in de lucht.
Voor een jaar heb ik mijn hart verloren,
Alleen jij, Friezinnetje, kon me bekoren!

Toen vader ons dit vertelde, zei hij er nog bij, met een twinkeltje in zijn lichtblauwe ogen: "Ik had het ook nog op roze papier geschreven!" - Had ik geen romantische vader?

Toen mijn ouders in 1920 trouwden was er woningnood, het was vrij kort na de Eerste Wereldoorlog. Nadat ze eerst een poosje bij moeders ouders en daarna bij vaders zuster hadden ingewoond (waar ik al over schreef) kondten ze in de tweede helft van 1921 een huis huren in de Tweede Res. Boezemstraat. In dit huis zijn Piet, Jaap en ik geboren.

We woonden daar op nummer 6 A. Toen moeder de reservestoppen in de meterkast zag staan, was ze er verrukt van, dat zelfs op de stoppen het huisnummer vermeld stond: 6 A(mpère). Ze is er uiteraard vaak mee geplaagd.

Ze hebben tien jaar in Crooswijk gewoond. Nu, 70 jaar na de bouw en een paar jaren geleden gerenoveerd, vind ik die huizen er nog acceptabel uitzien. We hadden een erker in de huiskamer. Jaap en ik konden ons nog herinneren hoe we in die erker vader aan konden zien komen als hij van zijn werk thuis kwam, op de fiets. Jaap herinnerde zich zelfs nog dat vader een carbidlamp op zijn fiets had. Carbid werd uit kalk en koolstof gemaakt. Als daar water aan toe werd gevoegd ontstond het brandbare ethyn. Tot ca. 1930 werden fietsen op deze manier verlicht.

We woonden in een echte arbeiderswijk. Moeder vertelde wel, dat buurvrouwen een beetje tegen haar opkeken. Ze sprak natuurlijk niet met een Rotterdams accent, maar het Nederlands, dat ze op school geleerd had; haar Friese afkomst was nauwelijks te horen. Dat bracht haar wel in een uitzonderingspositie in zo'n volkswijk. Een buurvrouw vroeg eens aan haar: 'U heb seker wel pluus?' De beter gesitueerden hadden nl. hun stoelen bekleed met pluche, maar de arbeidersstand had zeildoek. Nu was moeder praktisch ingesteld en met het oog op eventuele kinderen had ze gekozen voor zeildoek, geen 'pluus'!

Soms gingen we wandelen op het kerkhof, dat vlak bij ons huis was. Mijn moeder noemde het tegenover ons het 'vlinderbos' en ik heb - zolang we er gewoond hebben - niet geweten dat het een begraafplaats was.

Veel kan ik me niet herinneren van het wonen daar. Wél weet ik dat ik - drie jaar oud - eens een keukenruit aan diggelen heb geslagen. Mijn moeder stond op de warande met een buurvrouw te praten. Ze hoorde me niet roepen toen ik met mijn broek op mijn hielen van de W.C. afkwam. Na een paar keer roepen wond ik me op en boem!! Zonder één bloedspatje!

Toen ik zes jaar was gingen we verhuizen naar Kralingen. Vader woonde toen dicht bij de watertoren, waar hij werkte. Daar hebben we 28 jaar met plezier gewoond en vooral hebben we er een heerlijke jeugd gehad!

Tante Hil

De jongste dochter des huizes, Hil(tje), was wat gecompliceerder van aard dan haar broers. Zij was vrijgevig en gauw bereid om iemand te helpen. Ook had zij een goed gevoel voor humor. Maar ze was door haar, laten we zeggen, 'markante eigenschappen' niet altijd even gemakkelijk voor de mensen rond haar heen. Als ze geraakt werd door een ideaal dan probeerde ze, voor de tijd dat dit duurde, haar omgeving op een indringende wijze te overtuigen van de waarheid ervan.

Toen ene mijnheer Dijkstra met de theorie dat de aarde plat zou zijn op de proppen kwam, geloofde ze hier zo heilig in, dat ze anderen - zonder succes overigens - ook die 'pannekoek' probeerde op te dringen.

Toen ze eens warm liep voor een nieuwe stroming en een bijeenkomst had bezocht, vertelde zij daarover heel enthousiast aan haar moeder. Beppe, een stuk nuchterder dan haar dochter, vroeg: "Wat komen daar nu voor lui? Allemaal van die onnozelen?" En 't moet gezegd dat Hil haar moeders reactie toch wel kon waarderen, want zijzelf vertelde dit verhaal als komisch voorval aan een vriendin van de familie, Anni Lindeboom (die het mij weer vertelde).

Oom Theo

Oom Theo was een fijne man, gevoelig van aard en als jongste zoon en nakomer erg aan zijn moeder gehecht. Riet vertelde wel, dat hij, voor hij van zijn werk naar huis kwam, meestal eerst even bij zijn moeder aanwipte.

Toen hij na de periode van samenwerking met oom Frans aangesteld werd als directeur van een Sociale Rijkswerkplaats was hij daar erg op zijn plaats, door op zijn eigen menselijke wijze leiding te geven aan jonge mensen. Hij was een goed vakman, speciaal in autogeen lassen was hij een kei. De leeuw die hij ooit gelast heeft was een begrip. Riet heeft hem later aan een technische school geschenken.

Als ik aan oom Theo terugdenk toen ik nog een kind was, zie ik hem overal sigaretten vandaan goochelen en nog andere goocheltoeren verrichten. Eén van zijn hobby's was fotograferen. In de familie-fotoalbums zijn nog veel foto's van hem bewaard gebleven. Hij had een microscoop met allerlei dingen om daaronder te bekijken, maar favouriet was een zoveel maal vergrote vlooienvoot.

In de jaren dertig kocht hij een motorfiets met zijspan. Met tante Dien op de duozit en Riet in het zijspan is hij een paar keer naar Zuid-Frankrijk getuft. Daar woonde de jongste zuster van tante Dien, die via een Esperanto-congres haar man, een Spanjaard ontmoet had en met hem in Frankrijk was gaan wonen. Het zoontje dat ze later kregen, Espër, was als kind al viertalig: Nederlands van zijn moeder, Frans op school, Esperanto van zijn ouders en Spaans van de inwonende grootmoeder. Later gingen ze naar Zweden verhuizen en kwam er nog Zweeds bij.

Ik kan me nog herinneren dat ik samen met Riet in het zijspan van Oom Theo's motorfiets zat. Wij zakten dan wat onderuit en deden het afdekzeil dicht. Als oom Theo voor zijn huis stopte en er kwam iemand een praatje bij hem maken, dan vlogen we als twee duiveltjes uit een doosje omhoog. Zo iemand had ons dan natuurlijk allang onder het zeil horen giechelen! Maar ja, zelf vonden we het prachtig.

Als kind van een jaar of vier heb ik een week bij oom Theo en tante Dien gelogeerd. Mijn ouders hadden een prijsje in de loterij gewonnen en gingen samen, met een bevriend echtpaar, een Rijnreis maken; dat was heel wat in die tijd. Piet werd bij burens ondergebracht, Jaap ging bij Beppe logeren en ik dus bij mijn oom en tante.

Nu vertelde mijn moeder wel eens, dat ik tot mijn derde jaar een lief en gewillig kind was, nooit hilde enz. Daarna ging ik zeker de schade inhalen, want ik werd moeilijk hanteerbaar en zo koppig als een ezel. Er viel die week geen goed garen met me te spinnen en Oom Theo en tante Dien dankten de hemel toen de Rijnreizigers weer terugwaren.

Riet en ik waren praktisch even oud en ondanks dat de een in het oosten en de ander in het westen van Rotterdam woonde, hebben we toch wel aardig wat aan elkaar gehad. Onze vaders waren aan elkaar verknocht, dus er was een regelmatig familiecontact. Toen we ouder werden, na de oorlog, gingen we echt als vriendinnen met elkaar om: in hetzelfde vriendenclubje en bij elkaar logeren.

Voordat Riet naar Amsterdam ging om te studeren, heeft ze eerst nog een paar jaar op kantoor gezeten. Zoals ik al eerder schreef waren er in de familie nogal wat geheelonthouders, zo ook oom Theo, maar Riet speelde het klaar om van de drie kantoorbanen, die ze toen gehad heeft er twee uit te zoeken op alcoholische basis, nl. de Heineken Bierbrouwerij en Van den Heuvel's Wijnhandel. Op een keer stond deze wijnhandel met een stand op een Wijnbeurs. Riet zou er ook heen gaan en wie ging er met haar mee? Ja, haar vader! De collega's van Riet waren op de hoogte van haar vaders alcoholonthouding en boden hem voor de grap een glas wijn aan. Oom Theo bleef sportief en dronk het op. Riet kon dat erg waarderen.

Het was erg jammer dat oom Theo niet wat langer geleefd heeft. Hij was pas 70 jaar toen hij overleed, terwijl zijn ouders 86 en 91 jaar geworden zijn. Ik herinner me hem als een leuke, lieve oom.

Sybrandy's en geld

Geld was niet het allerbelangrijkste in het leven van de Sybrandy's, alleen gebrek eraan gaf wel eens ongemak. In de tijd dat mijn grootouders jong waren, kon je als arbeider nauwelijks genoeg verdienen om een menswaardig bestaan te kunnen leiden; het was meer 'lijden' toen. Een troost - hoewel een schrale - was, dat iedereen arm was.

Toen Pake in 1896 voor zichzelf begon te werken, kwam het geld onregelmatig binnen. Had hij geld geïnd bij een klant, dan kwam hij thuis en telde bij Beppe menig guldentje uit: veel meer dan een arbeider met vast loon verdiende, dat was 5 à 6 gulden. Daarna kon het gebeuren dat er wekenlang niets binnen kwam. Dan raakte het geld op en werd er gepoft.

Mijn vader wist hier als klein knulletje ook al alles van. Toen hij eens voor zijn moeder een boodschap moest doen, vroeg hij haar: "Mei sunder sinten, Mem?" Hij zal toen een jaar of zes geweest zijn, want de overlevring zegt, dat hij dit hevig slissend zei, door het verlies van diverse melktanden.

Pake had 's-winters minder werk dan in de zomer en het zal in zo'n slappe periode best wel eens voorgekomen zijn dat er nauwelijks eten of brandstof in huis was. Ik denk namelijk dat de Sybrandy's niet echt goed met geld konden omgaan. Was er geld, dan deed men graag Sinterklazerig en anders? Nou ja, op = op en er werden weer boodschappen gedaan 'met zonder centen'. Maar dat geld moest wel terugbetaald worden.

Frans en Theo begonnen na 1920 een reparatiewerkplaats. Op zich was dat idee zo gek nog niet, want ze verstonden beiden goed hun vak. Maar dat hun werk in geld omgezet moest worden hebben ze toen gewoon niet begrepen. Het is heel democratisch om een arme man zijn rekening kwijt te schelden, maar ja, ze konden zich dat niet permitteren, tenzij ze een rijkere klant een poot uitdraaiden en die was misschien wel zo rijk geworden omdat hij daar nu juist een stokje voor stak!

Mijn vader kon er ook wat van. Toen hij verkering kreeg met mijn moeder en ook het woord 'trouwen' al gevallen was, was zij aanvankelijk de enige die spaarde. Hij gaf, zoals hij altijd al gedaan had, zijn weekloon aan 'de oude vrouw', zoals hij Beppe meestal noemde als hij over haar sprak. Volgens mij had Beppe een grote beurs, waar ze de weeklonen van haar drie zoons instopte. Zodra één van hen geld nodig had voor uitgaan of kleding, kreeg hij geld uit deze knip. Zou de één meer verdienen en de ander wat meer uitgeven, dan maakten de Sybrandy-boys daar geen punt van.

Mijn moeder had dit zo een poosje aangezien en informeerde toen bij vader hoe hij dacht een huishouden bij elkaar te krijgen, waarop deze een Spaans ameublement voorstelde (sinaasappelmokjes dus!). Moeder zei: Wees toch eens serieus!", waarop vader reageerde met: "Dan nemen wij meubelen van Pander!". Tegen zoveel luchthartigheid nam moeder toen haar eigen maatregelen: na een gesprek met Beppe ging deze er direct mee accoord, dat moeder vaders financiën ging regelen en zo is het ook altijd gebleven. Er waren nooit moeilijkheden over en ik kan me niet herinneren, dat er bij ons thuis over geld gesproken werd.

Toen ze trouwden hadden zij - althans voor die tijd - een aardig spaarpotje bij elkaar. Ik dacht zo'n duizend gulden en dat was voor 1920 niet gek. De meubelen die ze kochten waren niet van Pander maar ze hebben wel lang dienst gedaan!

Onder de bezielende leiding van mijn moeder heeft vader later toch wel geleerd wat een kwartje waard was, maar toch is hij altijd wel een Sinterklaasje gebleven. Gelukkig is hij nooit naar de andere kant omgeslagen.

Selskip Friso

De Friese Vereniging (voor Friezen buiten Friesland) in Rotterdam heeft een belangrijke rol gespeeld in het leven van onze familie. In eerste instantie was dat de in 1914 opgerichte vereniging SELSKIP FRISO. Vermoedelijk hebben de Sybrandy's, nadat ze in 1910 naar Rotterdam waren gekomen, zich al snel na de oprichting bij deze vereniging aangesloten.

In de toneeluitvoeringen, die Friso naar ik meen tweemaal per jaar gaf, speelde Pake weer mee. Uit onderstaand programma blijkt, dat hij zowel de hoofdrol had als toneelleider was.

WIRKLIST	
1. VERENING troch de Founstet.	
2. FRYSK FOLKSLJET (Liedboekjes meelint).	
3. OPFIERING troch de doansel-broeders.	
ÛNDER IEN DAK	
Toneelskild yn fereenigich	
ten JAN PANDER	
Fotografearre troch H. L. L. L. L.	
BESCHRIJVING	
HUEKSTRA, de Bete Jero	S. H. SYBRANDY
Wijze, Jitske	E. de Groot
Jacob, onderwijzer	Jan Zwambag
ANSTJE, vroom	G. PLANKEN-BROEK
LYSKE, jongfrou	E. WILKINDUS
Dierkje, Wijze syn wif	TINE BOUTER
LENS, Jacob syn wif	F. ZWAM-BROEK
JAN VELDER, stichters	T. O. G. L. L. L.
Janne, hjar mem	B. H. L. L. L.
Van Loon, Melans	B. H. L. L. L.
De toerste yn de wrede afkomst, spile yn Wijze syn	
hja, it lûde spile yn de wrede ten de alde hja,	
alles op de sille dal.	
Stek mei it 2e hjoede.	
Toneelskilders de Bete S. H. SYBRANDY	

Toen hij deze rol van een koppige oude vader speelde, was hij al 85 jaar. Een half jaar later is hij overleden.

Later is Friso in twee delen uiteengevallen nadat er wrijvingen gekomen waren. En zo is naast Friso, STANFRIES opgericht. Onze familie heeft hier wel een groot aandeel in gehad. De voorbereidingen tot het oprichten van de nieuwe vereniging vonden plaats bij Beppe thuis. Langdurige besprekingen op zondagmorgen moeten er geweest zijn, alvorens Stânfries een feit was. Zowel oom Frans, als tante Bouk zaten in het nieuwe bestuur; oom Frans als voorzitter.

Ik denk dat ik ongeveer 12 jaar was, toen ik voor het eerst eens meemocht naar een uitvoering van Stânfries, een toneelstuk met bal na, 'efternei dounsjen' zoals er dan in het programma stond. Het viel me op dat de programma's van de toneelvereniging in Makkum in het Hollands opgesteld waren, maar die van de Rotterdamse vereniging in het Fries!

Ik vond de toneelstukken altijd prachtig. De stukken gingen vaak over een boerenfamilie, waarvan de dochter verliefd werd op de knecht, of de zoon van de boer werd verliefd op het dienstmeisje. Door het standverschil kwamen er altijd moeilijkheden, maar het slot van het liedje was toch altijd dat het goed afliep en de geliefden elkaar kregen.

Ik kan me herinneren, dat niet altijd de toneelvereniging van Stânfries de avond verzorgde; soms waren er gastvoorstellingen. Heel goed kan ik me nog herinneren dat het gezelschap van Barend en Matsje van der Veen optrad, een heel bekend Fries toneelechtpaar; later speelden hun dochter(s) ook mee. Rients Gratama heeft bij dit gezelschap zijn eerste toneelervaring opgedaan.

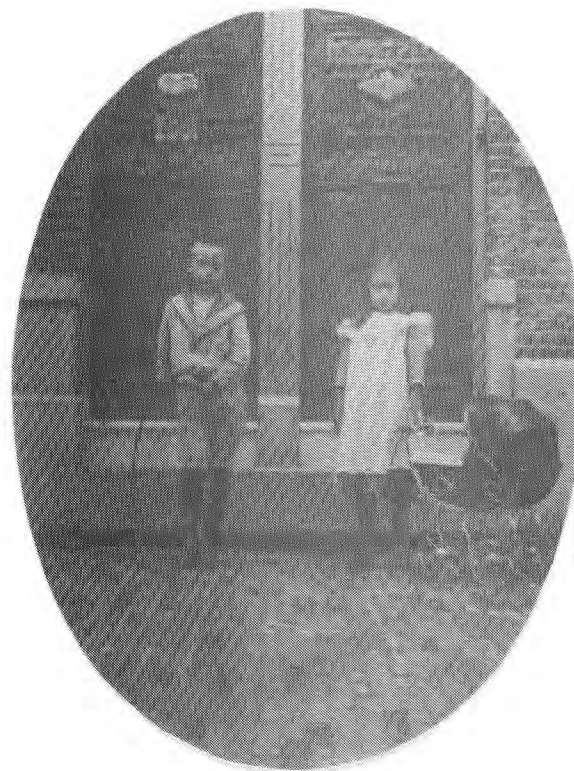
Ik verstond toen al tamelijk veel Fries, maar niet alles en daar ik niets van het gesprokene op het toneel wilde missen zat ik altijd naast mijn moeder, die dan fluisterend het door mij niet verstane woord vertaalde. Later hielp ze me ook met het lezen van Friese boeken en ik kan me nog het eerste Friese boek dat ik las herinneren nl. 'Marijke, de roman fan in Mem'.

Ik vroeg eens aan mijn broer Jaap - die deze Friese avondjes ook meemaakte - of hij er net zulke leuke herinneringen aan had als ik. Tot mijn verbazing zei hij, dat hij er niet zoveel aan gevonden had. Het enige leuke eraan had hij gevonden, dat het altijd 'lekker laat' werd, want we bleven meestal nog een poosje bij het bal.

De vereniging Stânfries is blijven bestaan tot in de vijftiger jaren. Toen begon, door de opkomst van de televisie, de belangstelling voor het amateurtoneel terug te lopen.

En zo ben ik dan weer van de 16e eeuw in de 20e eeuw beland en daarmee aan het einde van mijn verhaal over tien generaties voorouders.

Als laatste terugblik naar vroeger besluit ik met jeugdfoto' van mijn generatiegenoten, nl. de zeven kleinkinderen van Pake en Beppe. Hiervan leven alleen Henk en Jannie de Boer niet meer. Zij waren wat ouder dan de overige vijf, die nu van iets onder tot iets boven de 70 jaar oud zijn.

Henk en Jannie

Annie

Riet

Jaap, Roos en Piet

Op blz. 54 staat een brief afgedrukt, die op 5 december 1892 door tante Bouk en oom Frans, toen resp. 12 en 10 jaar oud, werd geschreven. De tekst van de brief is niet erg duidelijk overgekomen, vandaar dat ik deze hierna herhaal:

Lieve moeder,

Daat het heden St. Nicolaas is, willen wij U iets geven. En wij dachten dat moet maar een laken wezen, want gij hadt gezegd dat gij er noodig aan toe waart. Nu zou U denken hoe komen ze er toch aan maar dat zullen wij U zeggen. Wij hebben er bijna het geheele jaar over gespaard en nu hebben wij een daalder.

Nu lieve moeder weten wij niet meer maar wij hopen dat gij het in gezondheid ontvangen en gebruiken zult.

Gegroet van

Boukje Sybrandy

en

Frans Sybrandy